

CATEXIT:

EL DIVORCI CATALUNYA - EUROPA

JOSEP Mª LLOVERAS

L'AUTOR

Josep Mª Lloveras i Soler (Barcelona, 1948) es Doctor en Economia Monetària i Bancària per la Universitat de Paris-1 (Sorbona), llicenciat en Ciències Empresarials i MBA per ESADE i MSIA per la Universitat de Purdue, EE.UU. Va ser directiu de Banca Catalana a Barcelona, Londres, París i Nova York i d'una multinacional japonesa a Barcelona. A Madrid va ser director del programa MBA a la Escola d'Organització Industrial (EOI) i d'una consultoria financera internacional on va realitzar projectes pel Banc Mundial, Banc Europeu d'Inversions, la Comissió Europea i altres . La segona meitat de la seva carrera la va fer durant 20 anys a la Comissió Europea en l'àmbit econòmic, polític i diplomàtic. S'ha ocupat principalment de la ampliació de la Unió Europea cap el centre i l'est d'Europa. Ha estat ambaixador de la Unió Europea a la República Centrafricana durant 4 anys de turbulències polítiques i militars i a Sèrbia i Montenegro durant 5 anys, coincidint amb les proclamacions d'independència de Montenegro i Kosovo. Va ser també membre de la *Task Force* de la Comissió Europea per la crisi grega. En l'àmbit acadèmic ha impartit cursos a ESADE i la EOI, ha estat EU Fellow al Institut Universitari Europeu a Florència i professor d'Afers Europeus al IBEI-UPF.

SUMARI

1. **Introducció**
2. **Europeistes**
3. **Fins a cert punt**
4. **Refredament**
5. **Escepticisme**
6. **Retorn a Europa**

1.- INTRODUCCIÓ

Aquest text tracta de la percepció de la Unió Europea des de Catalunya i dels seus avatars recents. Vol ser una crònica de l'europèisme a Catalunya i alhora un pamflet en el sentit del terme anglès "pamphlet": breu i concís, sense amagar opinions ni pretendre ser exhaustiu, però amb algun element de "provocació" si cal. Tanmateix no vol ser pamfletari en el sentit de tendencios, malgrat tractar d'un tema que pot ser polèmic i que seria bo que ho fos si això pogués contribuir a fer-lo més present en el debat públic. S'inclouen algunes dades, referències i elements anecdòtics, sense voler abusar-ne.

La qüestió plantejada em preocupa des que vaig tornar a Catalunya el 2013, després de molts anys voltant pel món i els últims vint de dedicació europea. Durant la meva absència sempre havia mantingut un peu a Catalunya, gràcies a viatges sovintejats, però quan vaig tornar a posar-hi el dos peus em va sorprendre trobar un país diferent del que havia deixat temps enrere. Diferent, també, en la seva percepció d'Europa.

El 13 de febrer de 2018 em van convidar a parlar d'Europa a l'Ateneu Barcelonès dins la tertúlia Espai Ateneu. La meva intervenció tenia per títol "Catalunya europeista o euroescèptica", va comptar amb tertulians destacats i va donar lloc a un debat viu. De resultes d'aquell acte alguns bons amics em van insistir que calia desenvolupar aquelles idees, plasmar-les en un text i si fos possible publicar-ho. Aquest n'és el resultat.

Vaig començar aquella intervenció a l'Ateneu llegint retalls de la conferència del president Pujol a Aquisgrà feta l'11 de mars de 1985 la qual començava així: "Vinc de lluny, dels confins de l'Imperi. Vinc de Catalunya, un país d'Espanya, situat entre els Pirineus i el Mediterrani...per parlar d'Europa...en el moment que Espanya és a punt d'entrar a la Comunitat Econòmica Europea". El text evocava l'Europa de Carlemany: "no sols Barcelona és la nostra capital, i no sols Madrid -en tant que capital de l'Estat Espanyol-, sinó també Aquisgrà en tant que capital històrica del món, de la mentalitat, de la cultura i de la civilització que ens varen engendrar". Més endavant anunciava crisis que encara es veien llunyanes: "Som un país petit. Però Europa també és un continent petit i alguns li vaticinen una decadència inexorable...Això no serà així si es manté el sentit d'identitat europea i la voluntat de continuar essent europeus".

I conclouïa: “Catalunya ha volgut avançar-se i venir a Aquisgrà per refermar la seva voluntat de contribuir a la construcció d’Europa”

Més de trenta anys després, passada doncs una generació, Carles Puigdemont, president de la Generalitat fins unes setmanes abans i hereu indirecte de l’autor del discurs esmentat, feia unes declaracions ben diferents des de la ciutat més representativa de la Unió Europea, la seva capital, Brussel·les. El 7 de novembre de 2017, des d’una sala del Palau de Belles Arts, davant d’uns 200 alcaldes independentistes, la vara de comandament a la mà, i davant de tres eurodiputats catalans de la mateixa orientació, el Sr. Puigdemont s’adreçava retòricament als presidents de la Comissió y del Parlament europeus, demanant-los protecció davant d’un Estat espanyol al qual acusava de feixista i perpetrador d’un cop d’estat i retòricament els interpel·lava: és aquesta l’Europa que voleu? El to era particularment agre pel Sr. Juncker, president de la Comissió Europea, a qui menystenia com a representant d’un petit país com Luxemburg.

Tres setmanes després el mateix Puigdemont, en el transcurs d’una entrevista al canal públic Kan 11 de la televisió israeliana, reblava el clau. Definia la Unió Europea com un club de països decadents, obsolescents, lligats a interessos econòmics cada vegada més dubtosos. Es preguntava si tal vegada no hi ha gaire gent que vulgui formar part d’aquesta Unió, la dels senyors Juncker i Tajani, tan insensible a l’atropellament dels drets democràtics. Fins el punt de plantejar si els catalans no haurien de decidir si volen pertànyer a aquesta Unió i en quines condicions. Vegem que diu el poble de Catalunya, s’exclamava. Campanya electoral o invitació a un Catexit com a versió autòctona del Brexit?. Les declaracions eren certament contundents i gruixudes. Els partits constitucionalistes van criticar-les una mica, mentre el PDeCAT i Esquerra Republicana se’n desmarcaven discretament. Tanmateix aquell trencament clar i públic del nacionalisme català amb la tradició europeïsta, fet per boca de qui n’havia estat poc abans, i n’era encara per a molts el màxim representant, no va provocar que cap partit polític posés el crit al cel. Entre les poques veus de condemna oberta es va sentir la de Josep Borrell, antic president del parlament europeu, ex-ministre i futur ministre.

Que ha passat a Catalunya entre el discurs del 1985 i les declaracions esmentades? Molts, a Catalunya i arreu, s’ho pregunten i son nombrosos els que han escrit i ho fan encara per esbrinar-ho. Jordi Amat ho ha descrit com una *“confabulació d’irresponsables”*. Però una cosa és el divorci Catalunya-Espanya i un altre el divorci més subtil entre Catalunya i Europa que en el context de l’anterior podria passar desapercebut. L’objectiu aquí no és analitzar el primer, sobre el que ja existeix una literatura abundosa sinó, més modestament, tractar del segon,

observar com els dos fenòmens han avançat en paral·lel i establir les possibles relacions entre l'un i l'altre. Això ens portarà a una reflexió, avui dia gairebé inexistent, sobre la comprensió, percepció i actituds sobre Europa des de Catalunya. Caldrà afegir-hi algunes anotacions sobre l'estat de la Unió Europea, sense l'ambició de fer-ne una valoració. Es tracta de cercar respostes a les preguntes: Som europeistes? Ho hem estat? Ho som encara? De quina manera? Ha canviat la nostra percepció d'Europa?

Al parlar d'Europa i d'europeisme no em refereixo a l'adhesió a una Europa genèrica o a la cultura europea amb les quals, malgrat els Pirineus enmig i la nostra història peculiar, sempre hem estat lligats. Aquí es tracta, concretament, de la Unió Europea i de la relació de Catalunya amb el projecte d'integració que aquella representa – que inclou valors, principis i pràctiques - i de la qual Catalunya n'és part d'ençà l'adhesió d'Espanya el 1986 al que aleshores eren les Comunitats Europees i principalment la Comunitat Econòmica Europea.

Durant molts anys s'ha considerat Catalunya l'avançada, sinó la punta de llança de l'europeisme a Espanya, una opinió àmpliament compartida tant a la pròpia Catalunya com a la resta d'Espanya i fins i tot més enllà. Per això en el **capítol segon** d'aquest opuscle, **Europeistes**, s'examinen els fonaments de l'europeisme a Catalunya i el seu recorregut. En el **capítol tercer, Fins a cert punt**, es mostren alguns límits d'aquest europeisme que ens permeten posar en qüestió la seva solidesa i ens indicaran que, també en això, cal evitar caure en el cofoisme i ens ajudaran a millor comprendre la deriva posterior. Això ens portarà al **quart capítol, Refredament**, on es donen els símptomes i les causes d'un europeisme minvant. D'aquí al euro-escepticisme només hi ha un pas que vindrà influït pels vents que bufen a Europa, però fortament marcat per factors polítics propis a Catalunya i lligats al "procés". Veurem el resultat al **capítol cinquè, Escepticisme**. Si s'ha arribat a Catalunya, com defenso en aquest escrit i sense gairebé adonar-nos-en, fins l'euro-escepticisme és per una mala comprensió, políticament explotada, de la naturalesa i funcionament de la Unió Europea, en especial en relació a la problemàtica catalana. Això s'explica en **el capítol sisè, Retorn a Europa**, on es donen també algunes claus per refer el camí i poder recuperar la confiança en Europa i d'Europa.

Precisem també el que no pretén aquest pamflet. Com ja s'ha dit no és una anàlisi més de la llarga crisi política catalana o del procés català-espanyol, els quals malauradament i probable seguiran, durant molt de temps encara, generant matèria per nodrir planes de premsa, tertúlies de radio i televisió i una branca editorial amb prestatgeria pròpia a les llibreries. Tampoc és un examen de l'estat de la Unió Europea i les seves crisis, les quals tot i merèixer més espais d'anàlisi no atrauen entre nosaltres l'atenció que mereixen. Per a reflexionar sobre la

Unió Europea suggereixo seguir els treballs del CIDOB a Barcelona o el Real Instituto Elcano a Madrid, o d'altres com Jose Ignacio Torreblanca, Xavier Vidal Folch, Daniel Innerarity o Víctor Pou que ho fan des de llibres i articles. Encara menys és tracta d'una apologia de la Unió Europea. Però he de confessar que està escrit des del convenciment que, malgrat les seves crisis i mancances, la Unió Europa és el nostre camí. També el sol camí on Catalunya i Espanya poden trobar un projecte de futur compartit. No és anecdòtic que el lema de la Unió Europea sigui "units en la diversitat".

Perquè el títol CATEXIT? Es un terme que ha fet desafortunadament fortuna. Se'n atribueix la paternitat a Josep Ollé, president del Banc de Sabadell que el va utilitzar el maig de 2015 en un debat amb el periodista Martin Wolf del Financial Times a la XXXI Reunió de Sitges del Cercle d'Economia. Després ha estat emprat per aquell diari, per la revista The Economist i altres mitjans. Em sembla un terme útil perquè pot encabir les tensions d'una Catalunya que, volent-se allunyar d'Espanya, s'allunya d'Europa. CATEXIT evoca també bon nombre de paral·lelismes entre la dinàmica populista que ha conduït a un Brexit improvisat i la del "procés" català i suggerir semblances entre els riscos i costos que se'n poden derivar.

No he pogut defugir algunes referències personals aquí i allà en el text. Son part de l'experiència individual que conforma el pensament que exposo i confio que serveixin per fer-lo més viu i entenedor. La construcció europea va molt lligada al recorregut vital de la meua generació. Sense ser-ne gaire actors hem tingut la sort de fruir-ne els resultats, gràcies a la visió i l'esforç dels "pares fundadors" de la generació anterior. Com que en bona part ens ho hem trobat fet, considero que això ens dona una certa responsabilitat. El perill ara és que, amb la meua generació, no desaparegui també el projecte mateix. Aquest text voldria ser un contribució modesta, des del lloc on me trobo, per fer front a aquest repte.

2.- EUROPEISTES

Els més europeus.

El caràcter europeista de Catalunya i dels catalans s'accepta generalment dins de la pròpia Catalunya com un fet consumat, basant-se en referències històriques, geogràfiques, culturals i econòmiques a vegades poc precises i sense discussió. S'ha parlat sovint dels orígens carolingis de Catalunya per contraposició als orígens visigòtics d'altres pobles d'Espanya. Vicens Vives a *Notícia de Catalunya* explica com “el llançament històric de Catalunya es realitzà des d'una plataforma concreta: la Marca Hispànica, la part transpirinenca del reducte europeu carolingi”. A fora de Catalunya la imatge d'una Catalunya europeista és també moneda corrent. Quantes vegades no ho he sentit a dir tant a Madrid com a Brussel·les! Tantes que he acabat pensant que no m'ho devien dir només per afalagar-me. Però com que tinc una certa tirada natural al escepticisme - i recordo aquella representació teatral de *Ronda de Mort a Sinera* de Salvador Espriu on un personatge recitava als condemnats una lletania de “ets el millor, ets el millor”, metre ells s'ho creien i anaven contents al patíbul tot repetint-ho en primera persona – penso que cal contrastar-ho amb fets. I se'n poden trobar forces, sense necessitat de remuntar-se a la història llunyana.

Es ben conegut que l'europeisme ha estat lligat a Europa des del final de la segona guerra mundial i ja abans a la conquesta de la pau. Més endavant, a mesura que se'n han anat veient els resultats, s'ha associat igualment a la prosperitat. Aquests son els dos elements clau del que s'ha anomenat el relat europeu i que ara maldem per actualitzar. A Espanya, que havia quedat al marge de les dues guerres mundials, el projecte europeu s'ha vist, des del final de la guerra civil, impulsat i fet possible alhora per la conquesta de la democràcia. El projecte europeu va ser vist inicialment per la dictadura franquista com una amenaça als interessos del règim i símbol de l'enemic exterior. Caldrà esperar el pla d'estabilització de 1959 i la política de desenvolupament econòmic que en resultarà en els anys 60 – on per cert la participació de polítics i tècnics catalans va ser destacada - perquè es comenci a comprendre des d'instàncies oficials el lligam entre integració europea i aquell segon element del relat europeu, la prosperitat i el creixement econòmic. Això portarà a un apropament pragmàtic del règim a les autoritats europees a mesura que es constata l'èxit econòmic del projecte europeu.

L'any 1962 Espanya demana l'obertura de negociacions en vistes a un acord d'associació amb les Comunitats Europees, però això no es traduirà en una resposta fins el 1964 ni en un acord comercial preferencial fins el 1970, després de llargues negociacions i lluny encara de la adhesió plena, per raons polítiques insalvables mentre continués la dictadura . No ens ha d'estranyar que les *Memòries de Jean Monnet*, que tracen la història de la construcció europea per boca d'un dels seus pares més destacats, continguin una sola referència a Espanya i que aquesta sigui de l'any 1921 i relativa a la Societat de Nacions, precursora de les Nacions Unides. En efecte, publicades el 1976 a França, pocs anys abans de la mort de Monnet, i només mesos després de la de Franco, aquelles memòries reflecteixen el fet que Espanya s'havia mantingut al marge del projecte europeu. S'hi va afegir tard i només com a taula de salvació quan el model autàrquic es va demostrar totalment esgotat i inservible.

L'uropeisme català té precedents en el federalisme del segle XIX, en la Renaixença i en persones com Joan Estelrich, Francesc Maspons i Anglasesell, Manuel Serra i Moret i Marcel·lí Domingo. Però les seves expressions es precisen en el període posterior a la segona guerra mundial, que constitueix l'època més fecunda de construcció europea, després de la autodestrucció que l'havia precedit al llarg de la primera meitat del segle XX. El Congrés Europeu de La Haia de maig de 1948, que va aplegar europeistes de totes les sensibilitats i és troba a l'origen del Moviment Europeu Internacional, del Consell d'Europa i de l'Europa unida que coneixem, va comptar amb una nodrida participació catalana. Al costat de Winston Churchill, Jean Monnet, Konrad Adenauer, Robert Schumann, Alcide de Gasperi, Paul-Henri Spaak, Altiero Spinelli, Richard Coudenhovi-Kalergi, Salvador de Madariaga i molts altres s'hi comptaven el violoncel·lista Pau Casals, el doctor Josep Trueta, Enric Adroher "Gironella" del POUM i Joan Sauret d'Esquerra Republicana. Ferran Soldevila va presentar-hi un manifest en favor de la federació europea, avalat per Miquel Coll i Alentorn, Anton Cañellas, Joan Raventós, Jaume Carner, Alexandre Cirici i altres intel·lectuals catalans.

El 1949 es crea el Consell Català del Moviment Europeu, actiu encara avui, en el sí del Consejo Federal Espanyol del Movimiento Europeo. L'editor Jordi Prat i Ballester crea l'any 1951 a Barcelona l'Institut d'Estudis Europeus i publica l'any següent "*La lucha por Europa*". Joan Mas Cantí, un dels fundadors del Club Comodín, precedent del Cercle d'Economia, m'ha facilitat la convocatòria a una reunió del club del 10 de desembre de 1953 on es discutia una "cuestión de máxima actualidad: La Unión Económica Europea". L'any 1956 es crea a Barcelona el Comitè Espanyol de la Lliga Europea de Cooperació Econòmica (LECE) amb l'objectiu de donar veu i sensibilitzar a la societat civil més europeista lligada al àmbit econòmic. A l'octubre de 1957 la Cambra de Comerç de Barcelona afirma que des del final de la segona guerra mundial cap

esdeveniment econòmic exterior ha despertat tant d'interès a Espanya com el Mercat Comú i reconeix així la seva transcendència. L'any 1958 es crea a Barcelona el Cercle d'Economia, al que hem fet referència, amb un fort accent europeista tant en l'esperit dels fundadors com en l'orientació de les activitats. A ESADE, creada el mateix any, el professor Josep Mª de Anzizu ja tractava des de 1960 la integració europea dins dels seus cursos d'introducció al dret i recordo més endavant els professors Josep Mª Bricall, Carles Cuatrecasas i Vicenç Oller tractant-ne en els seus respectius cursos d'economia. A l'IESE, a la facultat de Dret i a la facultat de Ciències Econòmiques, creada uns anys abans, es manifesta el mateix interès per la nova temàtica europea.

El juny de 1962 es reuneix el Congrés del Moviment Europeu Internacional a Munich per tractar de la democratització de les institucions europees i les possibilitats de crear una comunitat política europea. "Gironella" te la idea d'aprofitar l'avinentsa per organitzar, els dies anteriors, una reunió entre representants de la oposició interior i exterior a la dictadura, alguns dels quals havien lluitat en bàndols oposats durant la guerra civil. Es tracta d'aplegar-los per primera vegada al voltant de l'ideal europeu i de l'aspiració a la democràcia. Entre els 118 participants, que van de la esquerra fins a la dreta liberal, s'hi troben Salvador de Madariaga, José Maria Gil Robles i un nodrit grup de catalans, bascos i madrilenys. L'acte esdevé una crida a la democratització, a eleccions lliures i a la integració d'Espanya a Europa en les condicions fixades per aquesta. Franco ho va considerar un afront i una humiliació quan, precisament pocs mesos abans, el seu ministre d'afers estrangers Fernando Maria Castiella havia presentat la demanda d'associació a la Comunitat, la qual va haver de quedar, com ja s'ha dit, sense resposta durant un llarg període. El règim va reaccionar represaliant els assistents amb sancions, detencions i en alguns cassos l'exili. Es el que es coneix sota l'etiqueta, tan pròpia del vocabulari de la dictadura, de "contubernio de Munich", que el mateix Franco va emprar.

No tots els partits polítics catalans s'incorporaran a l'ideal europeista al mateix moment o amb la mateixa intensitat. Els demòcrata-cristians i els liberals s'hi anticipen, mentre que les esquerres, amb algunes excepcions com la de "Gironella", trigaran mes a afegir-s'hi. Però a fi de comptes no hi haurà discrepàncies fonamentals en l'objectiu compartit d'adhesió a Europa que actua d'aglutinant, com succeiria anys després amb la transició democràtica, l'altre cara de la moneda.

El 14 de juliol de 1972 mentre a França celebraven l'aniversari de la presa de la Bastilla a Barcelona es preparava l'assalt a Europa amb la proposta d'un manifest europeista per part de Carles Ferrer Salat, Carles Güell de Sentmenat, Artur Suqué, Joan Mas Cantí i Rafael Suñol

dins del marc de les reunions de la Costa Brava del Cercle d'Economia. El text afirmava que "la incorporació d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea (CEE) en qualitat de membre de ple dret constitueix una exigència històrica". Seria signat després, simbòlicament, al Foment del Treball Nacional – recordem que el dictador encara era viu - per la flor i nata de la vida econòmica del país: LECE, Centre d'Estudis i Assessorament Metal·lúrgic (CEAM) , Gremi de Fabricants de Sabadell, Institut d'Estudis Europeus, Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País, Institut Agrícola de Sant Isidre, Foment del Treball i Indústria Cotonera, Cercle d'Economia, Associació Cristiana de Dirigents i Col·legi Major de la Seda.

En els primers anys posteriors a l'acord preferencial de 1970 amb la CEE, però molt abans que Espanya hi entrés com a membre, bon nombre de catalans figuren ja entre els primers "stagiers" que Espanya envia a formar-se a la Comissió Europea a Brussel·les. Molts d'ells n'esdevindran anys després funcionaris o promotors del projecte europeu des de diverses institucions públiques o privades.

Amb la mort del dictador i els primers passos de la transició s'obre el camí cap a la plena integració d'Espanya a la CEE. La demanda d'adhesió es presenta el juliol de 1977 durant el govern d'Adolfo Suárez. Des del primer moment troba el ple suport del president Tarradellas, que ja des de l'exili s'havia mostrat europeista convençut, del seu govern i de tots els partits que donen suport a la Generalitat restablerta. El maig de 1979 té lloc el 1er Congrés d'Economia i Economistes de Catalunya on es presenta una ponència "Catalunya regió d'Europa" analitzant l'impacte de la integració europea des d'una perspectiva catalana. El primer govern de Jordi Pujol el 1980 marcarà l'adaptació per Europa com a prioritat destacada, mentre el parlament mostra també el seu interès en la qüestió i demana el seguiment de les negociacions d'integració. A ESADE s'introdueix ja l'economia de les Comunitats Europees com a assignatura pròpia dins dels programes de formació el 1980.

A mesura que s'acosta la data d'adhesió d'Espanya a la Europa comunitària creixerà el nivell de mobilització i activitat europeista. El president Pujol encarrega a l'Institut d'Investigacions Econòmiques, presidit per Joan Sardà Dexeus la realització d'un Llibre Blanc sobre els efectes de l'adhesió per la economia catalana. L'estudi, dirigit per Antoni Serra Ramoneda amb la participació destacada de Josep Piqué, futur conseller de la Generalitat i ministre en dos governs espanyols, publicat el 1982, va ser únic a Espanya. Simultàniament es crea un grup de treball entre la Secretaria d'Estado para las Relaciones con la CEE i la Generalitat de Catalunya a fi de seguir en detall el procés negociador entre Espanya i la Comunitat. El mateix any 1982 es crea el Patronat Català pro Europa, com a potent consorci entre la Generalitat, les

caixes d'estalvis, la Cambra de Comerç de Barcelona i les principals institucions acadèmiques, a fi de fomentar el debat i la divulgació de la integració europea. El presidirà Jordi Pujol, amb Carles Gasòliba - futur parlamentari europeu al llarg de 18 anys – com a secretari general i Victor Pou com a director executiu. Aquell organisme patiria després diverses mutacions, primer com a Patronat Catalunya Mon durant el tripartit, després com a DIPLOCAT. Des de l'administració de l'Estat es reconeixerà la bona labor de preparació de la societat catalana per la integració europea, que en alguns aspectes és considera àdhuc més àmplia i efectiva que la de la pròpia administració central. Catalunya i Espanya van de la mà cap a Europa.

Es va fer també des del govern català una important labor de formació de personal qualificat en matèria d'integració europea. El 1981 la Direcció General de Programació Econòmica de la Generalitat de Catalunya va organitzar amb cooperació amb el Ministerio de Asuntos Exteriores i la Cambra de Comerç de Barcelona el primer curs sobre les Comunitats Europees, el qual s'ha continuat en diferents formes des d'aleshores. Es van atorgar prop de 200 beques d'integració europea a partir de 1983 que van donar accés a joves estudiants a centres universitaris europeus de prestigi com el Collège d'Europe a Bruges. Aquell esforç, afegit al ja esmentat dels "stagiers", va permetre incorporar bon nombre de catalans dins de la primera fornada de funcionaris espanyols que van ingressar a la Comissió Europea en el moment de l'adhesió: un 19% del conjunt. El mateix any de la entrada d'Espanya a la CEE, 1986, el Patronat Català pro Europa va obrir una oficina a Brusel.les, primera presència a la capital d'una comunitat autònoma i embrió de la futura Delegació del Govern de la Generalitat de Catalunya davant la UE. Aquestes iniciatives es veurién correspostes anys després amb l'obertura de la Oficina de Representació de la Comissió Europea a Barcelona el 1991, inaugurada amb la presència del seu president, Jacques Delors.

La entrada d'Espanya a les Comunitats Europees va ser rebuda amb entusiasme festiu a Catalunya. Tots els mitjans de comunicació la van destacar. "Bon dia Europa", "Hola Europa", "Europa el reto de la modernidad", es pot llegir a les portades del diaris de l'endemà. De la mateixa manera que la etapa prèvia havia estat de preparació per la adhesió, incloent aspectes comercials, legals i fiscals, la segona meitat dels anys 80 ho va ser d'adequació d'empreses i institucions a les exigències del mercat interior. Aquest tenia com a horitzó l'any 1992, any olímpic també, tan important per l'autoestima i projecció internacional de Barcelona. Va ser una època d'informació, formació i sensibilització. A nivell de promoció empresarial es van crear el COPCA i el CIDEM. El punt focal de tota aquella activitat era la ciutat de Barcelona però es van obrir també centres de documentació i punts d'informació europea a nombrosos indrets de Catalunya. A nivell universitari es va crear l'Institut Universitari d'Estudis Europeus dins la UAB

el 1988 i, a partir de 1990, càtedres, cursos i activitats Jean Monnet amb el suport de la Comissió Europea a les diverses universitats de Catalunya. No es van oblidar tampoc les aules d'ensenyament secundari amb el projecte "Europa Assumpte Jove", organitzat entre el Departament d'Ensenyament i la patronal a fi d'apropar els joves estudiants a Europa.

Els anys 90 van ser de projecció exterior d'empreses i d'institucions catalanes cap a Europa. Ja a finals de 1988 s'havia creat el consorci "Quatre motors per Europa" entre les regions de Baden Württemberg, Catalunya, Lombardia i Rhône-Alpes a fi de desenvolupar projectes conjunts que donessin força a la unificació d'Europa i contribuïssin al desenvolupament econòmic de cadascuna de les regions. Catalunya va ser també promotora o membre actiu en altres associacions europees d'abast regional. El concepte d'Europa de les regions va ser popularitzat per l'escriptor i filòsof suís Denis de Rougemont els anys 60. A França el va impulsar Edgar Faure, un dels pocs polítics francesos que hi creia plenament. Va conèixer un fort impuls en els anys 80 i 90. Del 1990 al 1996 el president Pujol va presidir la Assemblea de les Regions d'Europa (ARE), la xarxa més gran de regions europees i embrió del futur Comitè de les Regions. Aquest últim, obert el 1994 i que forma part de la Unió Europea de resultes del Tractat de Maastrich, va ser presidit de 1996 a 1998 per l'alcalde de Barcelona i futur president de la Generalitat, Pascual Maragall en una època de gran dinamisme de la idea de construir Europa a partir de les seves regions. De 1994 a 1998 el Dr. Bricall, rector de la Universitat de Barcelona fins el 1994, presidirà la Conferència Europea de Rectors, impulsora de reformes en l'àmbit educatiu europeu. Va ser també nombrosa la presència d'altres municipis i corporacions a xarxes d'àmbit europeu. L'any 1998 la Diputació de Barcelona obra una oficina a Brusel.les per facilitar la realització de projectes a la pròpia corporació i a municipis de la província, així com la formació de responsables municipals en temes europeus.

La presència de catalans en organismes de la societat civil d'àmbit europeu és igualment destacable. Moltes de les associacions patronals espanyoles representades al Comitè Econòmic i Social tenien en aquell temps la seva seu a Barcelona. Carles Ferrer Salat va presidir aquell organisme de la CE de 1990 a 1994 i Antoni Negre Eurochambers de 1996 a 1998. Xavier Adroer, director general d'ESADE i Antoni Valero, director general d'IESE, van tenir un paper destacat en els orígens de la European Foundation for Management Development que agrupa les principals escoles de negocis europees on les catalanes son capdavanteres. El final dels anys 90 vindrà també marcat pels preparatius per la Unió Econòmica i Monetària i la introducció de l'euro com a part més visible. En aquest context "Sitges, municipi europeista" va comptar amb una regidora d'integració europea i va organitzar una simulació d'entrada al euro.

La presència catalana també es va fer present en el que podríem anomenar “l’altre Europa”, es a dir el Consell d’Europa, la institució germana de la Unió Europea, amb seu a Estrasburg (que sovint es confon amb aquesta i en particular amb dues de les seves institucions: el Consell Europeu i el Consell de Ministres). En efecte, el president Pujol ja havia visitat el Consell d’Europa el 1986 quan Marcelino Oreja n’era secretari general. Anys després, de 2008 a 2010 un europeista català, Lluís Maria de Puig, va presidir la seva assemblea parlamentària.

Tot el que tenia que veure amb Europa interessava en aquells anys. Els que han participat en aquella època la recorden, sovint amb nostàlgia, com un temps de gran efervescència i d’il·lusió europeista, que avui es veu irrepetible. Catalunya pilotava un europeisme pioner, la seva imatge era positiva i el seu president sol·licitat i rebut amb les portes obertes arreu d’Europa. Barcelona esdevé la extravertida capital de la Mediterrània amb la cimera de mars de 1995 celebrada a la ciutat i punt d’arrencada del “procés de Barcelona” orientat a la projecció d’Europa cap el seu entorn mediterrani. Un procés tan diferent del “procés” d’introversió que coneixerem anys després .

La presència catalana a Brusel·les a finals del segle passat tenia una expressió ben visible en els vols entre Barcelona i Brusel·les, el quals anaven ja plens de “*freqüent flyers*” en aquella època anterior al “*low cost*”. Ho recull un curiós quadern de bitàcora del que es van omplir tres llibretes a finals dels anys 90, mantingudes, respectivament, per Victor Pou, Miquel A. Sánchez Ferriz i Pere Tafalla, funcionaris europeus de la primera època. S’hi barregen anotacions de polítics de tots colors, parlamentaris europeus, autonòmics o a Corts Generals, algun comissari europeu, acadèmics, sindicalistes, empresaris, professionals, funcionaris, estudiants, viatgers ocasionals i algun turista curiós. La imatge dels polítics ja no devia ser irreprotxable perquè recordo un empresari català, encongint al seu seient de classe turista que, veient-ne alguns còmodament asseguts a la classe superior s’exclamava: *business?*, però si aquí el que en fa de *business* soc jo i vegeu com viatjo! Ara ja no soc viatger habitual d’aquella aquella ruta, però imagino que els vols entre Barcelona i Brusel·les deuen tornar a anar força plens de viatgers, però portant més sovint l’estelada o llacets grocs que els estels de la bandera europea.

Tota aquesta època de fervor europeista que s’ha descrit va anar acompanyada de multitud de signes d’impacte material de la integració europea visibles pels ciutadans. El progrés general de la economia i del benestar, malgrat els seus inevitables alts i baixos, es va veure facilitat per projectes a tot Catalunya comptant amb finançament majoritàriament europeu: l’AVE, l’ampliació del port de Barcelona, l’Institut de Ciències Fotòniques, el Parc de Recerca

Biomèdica, la depuradora i la planta de tractament de residus del Besós i nombrosos projectes a diversos punts de Catalunya.

No pretenc fer una crònica exhaustiva de la època daurada del europeisme català i segur que he oblidat molts noms i fets destacats. Per una repàs dels primers quinze anys d'experiència europea a Catalunya recomano el llibre "*Catalunya dins la Unió Europea. Política, economia i societat*", publicat l'abril de 2002 per Edicions 62 i en particular el primer capítol "*La Catalunya Europea: una introducció*" de Francesc Granell. La imatge que se'n desprèn ofereix un contrast molt marcat amb l'època posterior, com veurem més endavant.

El mars de 2002 Barcelona acull per primera vegada els caps d'estat i de govern en un Consell Europeu dins de la tercera Presidència espanyola de la Unió Europea. Però la primera dècada del nou segle ja vindrà marcada per un canvi d'atmosfera política i econòmica a Europa. Primer, des del 2005, pel brusc final del euro-optimisme amb l'avortat Tractat Constitucional, rebutjat en sengles referèndums per holandesos i francesos. Recordo el sobresalt que em van provocar aquells resultats, coneguts per mi a Belgrad i que feien més difícil la meua tasca de promoure i facilitar la perspectiva europea de Sèrbia i de Montenegro, quan una bona part dels propis ciutadans europeus en dubtaven. Aquella dècada seria també el temps d'un canvi de cicle polític a Catalunya. El govern nacionalista s'acomiarà amb una darrera iniciativa europeïsta: la Convenció Catalana sobre el futur de la UE. Els treballs van ser conduïts al llarg de 2002 i les conclusions presentades a principis de 2003. L'objectiu era aportar propostes catalanes de cara al funcionament de les institucions europees en el marc del futur Tractat Constitucional, a l'ús del català i a la representació de les regions al sí de les institucions europees, incloent la proposta d'una circumscripció electoral pels països catalans. Però ja hem vist la sort d'aquell tractat.

A l'any 2005 en temps del tripartit es va aconseguir un acord pel qual el català va ser reconegut, juntament amb les llengües cooficials d'Espanya, com a llengua d'ús i comunicació a l'àmbit europeu, però sense fer-la cooficial o llengua de treball. Així, qualsevol ciutadà es pot adreçar en català, per escrit, a qualsevol institució de la UE i té dret a rebre resposta en el mateix idioma. Es tradueixen al català algunes publicacions i documents oficials de la Unió. I també es va aconseguir una certa presència catalana a algunes reunions del Consell de Ministres de la UE, com veurem més endavant.

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006 assenyala en el seu article 3 que Catalunya té en l'Estat espanyol i en la Unió Europea el seu espai polític i geogràfic de referència i incorpora els valors, principis i obligacions que se'n deriven. El mateix Estatut dedica els articles 184 a 192 a les relacions de Catalunya amb la Unió Europea, els quals tracten de qüestions com la

participació en la revisió i elaboració de tractats de la Unió o en afers que afectin a Catalunya, del desenvolupament i aplicació del dret de la Unió, els fons europeus, el reconeixement de la oficialitat de la llengua catalana o la Delegació de la Generalitat davant la UE. Com es ben conegut el Tribunal Constitucional va emetre, de resultes d'un recurs d'inconstitucionalitat presentat pel Partit Popular, una sentència el 28 de juny de 2010 que anul·la diversos preceptes de l'Estatut i precisa la interpretació d'altres. Cal destacar tanmateix, pel que fa als articles relatius a la Unió Europea que van ser recorreguts, que la sentència en va avalar la plena constitucionalitat.

El gener de 2009 el president José Montilla crea un grup de reflexió sobre el futur de la Unió Europea per contribuir al grup creat amb el mateix nom per la pròpia Unió i presidit pel president Felipe González. Recordo aquest últim presentant el document final al Institut Universitari Europeu a Florència a principis de 2011. Era més un advertiment dels perills i problemes que assetjaven una Europa, ja immersa en la crisi financera, que un plantejament de nous horitzons. El maig de 2010 es crea a Barcelona la Secretaria de la Unió per la Mediterrània - organització creada a Paris dos anys abans com hereva del procés de Barcelona - la qual s'ubica al Palau de Pedralbes, però el fet passa gairebé desapercebut i la organització tindrà una vida lànguida al menys fins avui.

A partir de 2009, la crisi financera i del deute va fer trontollar els fonaments de la Unió Econòmica i Monetària a diversos països, primer a Grècia i després a altres incloent Espanya, fins posar en perill la mateixa supervivència del euro, que va haver de ser defensat amb vigor pel Banc Central Europeu i en especial pel seu president Mario Draghi. Els anys que seguiran vindran doncs especialment marcats, a nivell europeu i d'Espanya, per aquella crisi. A nivell català, s'hi afegirà l'impacte de l'esmentada sentència sobre l'Estatut d'Autonomia i el creixement paral·lel del moviment sobiranista. En aquest nou clima els ideals i projectes europeus van anar quedant relegats a un discret segon pla.

El maig de 2010 es publiquen les *Memòries de Jean Monnet*, traduïdes al català per primera vegada sota el patronatge del Consell Català del Moviment Europeu, per un europeista tan tenaç com discret, el jesuïta Josep Messa Boixareu. Gràcies als bons oficis d'Anna Mèlich, funcionària de la Comissió Europea a Brusel·les, s'aconseguirà que Jose Manuel Durao Barroso, president de la Comissió, les prologui. Però una flor no fa estiu ni dues primavera. El públic català ja sembla en aquell moment més interessat per altres lectures. En vuit anys s'han venut només uns 350 exemplars d'aquelles memòries.

A l'abril de 2015 es reuneixen a Barcelona els presidents Mariano Rajoy i Artur Mas amb la Sra. Federica Mogherini, Alta Representant de la Unió Europea per Afers Exteriors i Política de Seguretat i els ministres d'afers exteriors de la Unió i dels països de la ribera sud de la Mediterrània. Es l'últim acte d'abast polític europeu celebrat a Catalunya, però a penes se'n parla. L'avinentesa passa quasi desapercibuda.

Europeistes?

3. FINS A CERT PUNT

Europeistes, però no tant.

Al *Baròmetre d'Opinió Política* del Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya (CEO) publicat a finals de febrer de 2018 i en una escala de menys a més que va de 0 a 10, els catalans situen el seu europeisme en 5,64, més proper del seu sentiment catalanista – 5,97 – que del espanyolista – 4,21. Aquestes dades s'han de prendre amb precaució, perquè són subjectives i no marquen tendència en el temps ja que la pregunta s'ha introduït recentment. Tanmateix, en una època d'efervescència nacionalista indiquen que els catalans es consideren europeistes fins a cert punt.

Ja s'ha insinuat que a Catalunya tenim una certa tendència a considerar-nos els millors i molt europeus i que això ha impregnat la mentalitat col·lectiva fins fer-nos a vegades perdre el sentit de la realitat. És el fenomen del cofoisme. La contrapartida, a l'altre extrem, és el rebentisme que també ens és prou familiar i pot degenerar en l'actitud de ploramiques que ens atribueix Josep Pla. És l'oscil·lació pendular entre el seny i la rauxa de que parla Vicens Vives. Per això convé comprovar la solidesa dels sentiments i les conviccions europeistes. El capítol anterior ha mostrat abastament que l'europeisme, que s'atribueixen els propis catalans i sovint se'ls adjudica, no és una dèria momentània sinó que té bases objectives que l'acrediten. Però cal preguntar-se si no hi ha també alguns elements que permeten posar en dubte la seva consistència. Començaré per algunes dades i faré després algunes reflexions.

Crida especialment l'atenció que una població tan suposadament europeista com la catalana hagi mostrat històricament ben poc interès per les eleccions al Parlament Europeu que, malgrat les crítiques que es puguin formular a aquella institució i a la seva representativitat, constitueixen la millor ocasió que té la ciutadania per a mostrar la seva adhesió al projecte europeu i influir-hi. Hi ha hagut set eleccions europees a Espanya des de 1987, les primeres de les quals van ser exclusives per aquest país que acabava d'entrar a la Unió, mentre la resta s'han fet coincidint amb els altres estats membres. A les primeres la participació dels catalans va estar un punt per sota de la mitjana espanyola. A les sis que han seguit la participació catalana ha anat minvant de manera continuada, situant-se sempre i per un ampli marge per sota de la mitjana espanyola i gairebé sempre de la europea. Les eleccions europees de 2014, que van

revestir un caràcter especial, constitueixen la excepció. En efecte, a l'any 2014, la participació catalana de 46,2% va superar l'espanyola de 43,8% i l'europea de 42,6%. Un observador estranger, desconixedor de la realitat catalana, podria pensar que la causa fos tal vegada que els catalans havien comprés l'impacte del Tractat de Lisboa, vigent per primera vegada en aquella votació, que ampliava considerablement les prerrogatives del Parlament Europeu. O que als catalans els agradava la fórmula de designació del president de la Comissió, acceptada en aquella ocasió per primera vegada pels estats membres, en base a la llista més votada a nivell europeu: l'anomenat "*spitzenkandidat*". Però qualsevol coneixedor de la realitat política catalana tindrà una lectura ben diferent.

Les eleccions parlamentàries europees s'han fet sempre a Catalunya i en molts altres llocs en clau essencialment nacional i han generat poc interès. Per comprovar-ho només cal seguir una mica les campanyes o repassar els programes electorals. La culpa no ha estat només dels partits polítics i dels candidats, sovint massa febles, que aquells han presentat. També és el resultat del propi disseny del Parlament Europeu, històricament molt limitat en les seves prerrogatives, al menys fins el Tractat de Lisboa i d'una arquitectura institucional europea enrevessada i difícil de comprendre pels ciutadans. En qualsevol cas les europees de 2014 es van fer a Catalunya en clau més nacional que mai, però, per la mateixa raó, van generar un interès inusual. Només cal recordar el clima sobiranista imperant en aquell moment. A penes es va parlar d'Europa i molt de dret a decidir. L'objectiu proclamat era mesurar el pes relatiu de les diferents forces polítiques catalanes davant de les propostes sobiranistes pel futur de Catalunya. No es discutien iniciatives pel futur d'Europa, malgrat que en aquell moment eren especialment necessàries per fer front a les crisis del continent. Una repàs dels programes dels diferents partits polítics en aquella campanya permetrà corroborar aquestes afirmacions. Esquerra Republicana, que mai havia passat d'una discreta quarta posició en aquest tipus d'eleccions, va resultar-ne la força més votada.

El referèndum de 2005 sobre el tractat constitucional, sense valor pràctic perquè com hem vist aquest no va ser mai adoptat, il·lustra també l'actitud dels catalans sobre la Unió Europea. El tractat havia de posar les bases d'una reforma important de la Unió per fer-la més política, més democràtica, més eficaç i més propera a la ciutadania. Però això tampoc va ser suficient per atraure els catalans al vot. Esquerra Republicana ho va llegir en clau sobiranista i va recomanar el vot negatiu per desacord amb el model de representació territorial de les regions europees. La participació, en torn del 40%, va quedar entre les més febles d'Espanya i els vots a favor, al voltant del 65%, igualment entre els més baixos, juntament amb el País Basc. En resum: poc més d'una català entre quatre amb dret a vot va donar suport a la Constitució

europea. Era evident que la discussió sobre la constitució no havia arribat als ciutadans o ho va fer amb missatges sovint negatius. Recordem que poc menys de trenta anys abans Espanya havia entrat a la Unió Europea amb el vot unànim de les Corts Generals, un cas únic a Europa. O com Catalunya havia votat massivament a favor de la Constitució espanyola en el referèndum de 1978 .

A les dades anteriors hem d'afegir el feble grau de coneixement general de la Unió Europea que s'observa actualment a Catalunya, àdhuc entre la població més educada. No he trobat dades específiques per demostrar-ho, però m'ho confirma l'experiència diària. Els esforços pedagògics i divulgatius que hem vist al capítol anterior queden ja molt llunyans i no s'han actualitzat. Quan als ciutadans se'ls pregunta si coneixen les institucions de la Unió - i només conec dades pel conjunt d'Espanya – responen bastant positivament, però no sabem què és el que realment coneixen d'elles més enllà del nom. Tot plegat ens hauria de fer relativitzar la solidesa del europeisme espanyol i també dels catalans.

Hem arribat al moment de preguntar-nos fins a quin punt l'adhesió al ideal europeu no ha estat sovint més motivada per raons d'utilitat que per factors mes profunds. Es normal que els ciutadans s'adhereixin a un projecte polític i àdhuc al seu país en funció de la utilitat que n'obtenen. Es una condició necessària. Ho explica Josep Mº Bricall a "*Una certa distància. Assaig de memòries*". No es pot demanar als ciutadans d'un país la seva adhesió prèvia com a condició per a ser reconeguts com a tals, ja que la ciutadania és un concepte jurídic anterior a tota adhesió personal. L'adhesió s'aconsegueix pels resultats. Aquest enfoc racionalista i pragmàtic constitueix també el punt de partida per cimentar una ciutadania europea i ha permès arrencar la integració europea amb un enfoc funcionalista. En efecte, la Unió Europea s'ha anat construint a partir de realitzacions concretes i encadenant passos, de manera que un portava al següent, tal com ho havia previst Jean Monnet. Els ciutadans s'hi han anat identificant a mesura que n'han fruit els beneficis. Avui n'hi ha que pensen, amb raó, que aquest model s'ha exhaurit i que de cara al futur caldrà fer un salt qualitatiu. Tornarem sobre la qüestió més endavant. Però el punt que vull il·lustrar ara és com aquest enfoc pragmàtic ha funcionat a Catalunya en el passat com a motor d'europeisme.

Quines han estat en aquest sentit les aportacions concretes de la Unió Europea pels catalans que els han permès sentir-se'n part?. Podem considerar com a beneficis principals: el retorn a la Europa que mai hauríem d'haver deixat, la garantia de llibertat i democràcia, la obertura i racionalització de la economia amb el progrés de l'estat del benestar com a resultat i la captació de recursos financers (fons estructurals, de cohesió, de recerca i altres) que han

permès millorar les infraestructures físiques, socials i científiques. En això no ens hem diferenciat gaire de la resta de pobles d'Espanya ni dels nous estats membres. Aquests resultats han generat suport per la Unió Europea entre els catalans. És una adhesió per la via instrumental, però legítima, tot i que com veurem més endavant, es pot refredar quan els beneficis s'obliden o passen a ser considerats com a adquirits i irreversibles. Però, en el cas de Catalunya i possiblement del País Basc s'hi afegeix un altre element que cal també considerar.

La integració europea ha estat percebuda des del nacionalisme català com una dinàmica que permetria anar buidant l'Estat de competències en virtut del doble joc d'una força centrípeta, inherent a la integració europea, que transferia cada vegada més àrees de sobirania cap a la Unió, visualitzada a Brusel·les, i una força centrífuga lligada al principi de subsidiarietat que actuava en sentit contrari, transferint competències cap a les regions i en aquest cas a Catalunya. La segona força es complementaria i reforçaria amb la dinàmica de transferència de competències de l'Estat cap a Catalunya, lligada a la realització del sostre competencial de l'Estatut. Jean Rey, ex-president de la Comissió Europea, havia dit a l'any 1977 segons cita Victor Pou "Arribarà molt aviat el dia en que les regions tinguin un gran pes polític dintre de l'Europa Comunitària. D'ací poc temps tindrem un parlament europeu elegit per sufragi universal en el qual hi haurà dues cambres: una cambra d'estats i una cambra de les regions". Això engrescava al jove Pou a escriure en un article publicat al diari *Avui* el 21 de setembre de 1978 que "la filosofia bàsica de les Comunitats Europees s'inspira en el reconeixement de les regions, la superació progressiva dels estats-nació i la construcció última d'una federació europea". Vista amb perspectiva aquella afirmació no era més que una declaració esperançada de federalisme, excessivament optimista i que pot haver alimentat frustracions posteriors. En efecte, sota aquella il·lusió el progrés nacional de Catalunya i fins i tot la seva futura independència, per aquells que la tinguessin com a objectiu – i aquí cap preguntar-se si el president Pujol ja es comptava entre ells –, havien d'arribar com a fruita madura del procés d'integració europea.

Però la realitat és més complexa. S'ha vist que els Estats creuen en el principi de subsidiarietat més en benefici propi que de les seves regions o entitats sub-estats. Es a dir, més en la mesura en que els afavoreix per limitar l'abast de les competències que han de transferir amunt a la Unió, que per cedir-ne més cap avall a parts del seu territori. Aquelles dues forces, centrífuga i centrípeta, tenen doncs intensitats diferents i no sembla que la integració Europea pugui resoldre per ella mateixa, al menys en un horitzó previsible, les aspiracions nacionalistes. He pogut comprovar-ho als Balcans occidentals. L'aspiració a la integració europea i la dinàmica que se'n desprèn poden contenir i modular les pulsions nacionalistes. Però

la mateixa experiència m'ha ensenyat que les solucions només poden trobar-les els propis nacionalistes, dins del marc de la Unió Europea.

L'adhesió al europeisme per la via instrumental es presta dons a oblit, simplificacions i malentesos. En podem concloure que la utilitat és condició necessària, però no suficient, d'un verdader europeisme. Per consolidar l'adhesió i fer-la plena cal, a més, una actitud intel·lectual, moral i afectiva. És el que es pot teoritzar com un model constructivista. Es tracta, en concret, d'interioritzar valors, pràctiques, hàbits i una manera de veure el món que esdevingui transformadora. Això requereix temps i sobretot educació i un clima social adequat.

En aquest context crec útil fer una reflexió i paral·lelisme amb la gran ampliació europea dels anys 2004-2007 a la que he dedicat bona part de la meva vida professional. Amb perspectiva s'ha vist que l'ampliació de la Unió Europea cap el centre i l'est del continent ha representat grans beneficis tant pels nous ingressos com pels antics membres. Però el que s'havia considerat un èxit rotund es veu ara tacat per alguns punts foscos, fins a parlar-se ja de fracàs en aspectes polítics concrets de la integració dels nous estats membres. Estic convençut que el balanç de la ampliació continua essent globalment positiu, sobretot en el aspectes econòmics i per a la estabilitat regional, però cal reconèixer algunes mancances.

Bulgària, per exemple, pateix un fenomen de corrupció i criminalitat organitzada que vaig veure néixer i que dificulta la seva plena integració a la Unió, malgrat ja formar-ne part després d'un ingrés que considero precipitat. Una anècdota de l'any 1992 pot il·lustrar a petita escala el que vull dir. Un taxista conduïa la meva dona del aeroport de Sòfia al centre de la ciutat amb el taxímetre amagat sota una camussa. Quan li va fer destapar va constatar que el comptador saltava a un ritme frenètic. "És el capitalisme", es va justificar el conductor amb total naturalitat. Ella el va fer aturar al mig de la autopista, li va fer baixar les maletes i el va acomiadar: "aquí té el que li dec, que això també és el capitalisme". En efecte, tot s'ha d'aprendre i a vegades l'aprenentatge pot durar tota una generació, o més, i a condició d'una educació adequada. A casa nostra, i aquí no parlo només de Catalunya, teníem la sort de saber què és el capitalisme, però coneixíem prou com fer-lo funcionar en condicions d'obertura, igualtat, honestetat, respecte de les regles del joc i transparència?.

El cas dels països més avançats del centre d'Europa és també aclaridor. Em refereixo ara a l'anomenat grup de Visegrad (Polònia, Hongria, Txèquia i Eslovàquia), països on he tingut també ocasió de treballar. Els dos primers presenten avui problemes a la Unió Europea pel seu no respecte d'alguns principis de l'estat de dret o de les regles de repartiment de les quotes de refugiats. Tornem a casa. Aquí hi ha una actitud molt favorable a la acollida de refugiats,

facilitada pel fet que les decisions en aquest camp corresponen al govern central. Però, hi ha una plena comprensió i adhesió al concepte d'estat de dret? Perquè, alguns que ignoren o qüestionen, a vegades legítimament, el funcionament de la primera part del binomi acaben qüestionant el concepte en el seu conjunt? No pot explicar això en bona part la confusió entre presos polítics i polítics presos? O entre polítics exiliats i fugits? O la identificació entre referèndum i democràcia? O la acceptació automàtica d'un dret a decidir? O reclamar un dret universal a la independència?

Anem ara a Eslovàquia, un dels països del centre d'Europa més beneficiats econòmicament per la integració europea. La participació a les darreres eleccions europees va ser un magre 13%, la més baixa del continent i la més baixa també en el curt historial europeu del país. Quan li vam preguntar la causa de la baixa participació el primer ministre va respondre que les eleccions europees son poc atractives i no gaire entenedores pels ciutadans, però no vaig tenir la impressió que tingués cap interès en canviar-ho. Hi ha a casa nostra més voluntat d'explicar la Unió Europea? No tenen els polítics aquí també una tendència a atribuir-se els èxits com a propis i a endossar les mancances a Europa? O culpar Europa de polítiques i retallades ineludibles? O demanar a la Unió Europea que resolgui qüestions que estan fora del seu abast? De vegades no explicar la Unió Europea pot ser de gran utilitat.

L'europeisme utilitari que s'observa en alguns països del centre i est d'Europa és tant distint del nostre? Ells havien patit una burocràcia opressiva i això els podia fer reticents a acceptar noves regulacions vingudes de la Unió Europea. Havien vist la seva sobirania manllevada pels soviètics pel que, un cop recuperada, es podia comprendre una certa reticència a transferir-ne a Brusel·les. No obstant en els alguns aspectes importants el seu cas no és tant diferent del nostre. Ells també volien desfer-se d'una dictadura, tornar a una Europa que havia estat històricament tant o més seva que nostra; també somiaven amb més benestar i millors infraestructures. Un cop assolit l'objectiu, què sembla haver fallat doncs?. La interiorització plena del projecte europeu fins a acceptar-ne tant els beneficis com els costos i les obligacions. Que el nou model fos àmpliament assumit per la ciutadania, més enllà d'unes minories urbanes i cosmopolites. I, tal vegada el més important: comprendre que la integració europea es per damunt de tot i en primer lloc un model ètic de comportament.

Posem-ho en termes concrets i pràctics: no es pot considerar europeista qui no respecta la seva pròpia constitució, qui accepta les lleis que li convenen però no les que el perjudiquen, qui banalitza el conceptes de llibertat i democràcia, qui confon democràcia representativa amb democràcia assembleària, qui fa de la corrupció un hàbit, qui guarda els diners a paradisos fiscal

sense declarar-los al fisc, qui menysté un altre país o grup social, religiós o ètnic o discrimina per raons de sexe o orientació sexual, qui explota i destrueix l'entorn natural i el medi ambient sense consideració pels que hi i viuen i pels que han de poder gaudir-ne en el futur. No son situacions, totes elles, que ressonen prou properes?.

Soc conscient que molt del que acabo d'escriure es pot aplicar també més enllà de Catalunya. No obstant em centro en la realitat catalana que és ara la que em preocupa.

S'acosta el fred.

4.- REFREDAMENT

Refredament global

Amb el pas del temps aquell europeisme entusiasta que hem observat ha anat patint una mena de canvi climàtic, però molt més accelerat i no orientat a l'escalfament global sinó al refredament. Semblaria que a mesura que s'acaba la generació que va viure el naixement de la integració europea s'anés extingint amb ella el projecte mateix. El relat europeu que havia inspirat tot una generació de catalans sembla també esgotat.

Es un fet contrastat que la força tractora de la Unió Europea de cara a la transformació d'un nou país membre es manifesta particularment en els temps previs a la seva entrada a la Unió, que requereixen adaptacions profundes, mentre que el magnetisme es va afeblint progressivament un cop ja s'és a dins. Ho he pogut observar a alguns dels nous estats membres. Suposo que el mateix es deu poder aplicar en certa mesura i per analogia a les percepcions del ciutadans sobre la Unió. S'ha insinuat abans: conforme s'acaben trobant normals els avantatges de la pertinença al club se n'oblida la procedència. Catalunya no sembla haver escapat a aquesta regla. L'interès per Europa s'ha anat esmoreint al llarg dels anys a mesura que ens hi hem acostumat i, més encara, a mesura que altres preocupacions i objectius han estat posats a la primera plana de l'agenda política. S'escriu ja poc i es parla menys d'Europa i quan es fa és sovint per accentuar-ne les crisis. La Unió Europea té un paper marginal en els programes d'ensenyament. Els cursos sobre la Unió Europea ja no atrauen alumnes com abans perquè ja sabem, o creiem saber, de que va. A les celebracions del dia Europa cada vegada hi ha menys concurrència. S'hi veuen més cabells blancs i poca gent jove.

Aquest refredament del europeisme no es un fenomen únicament català sinó que s'inscriu dins d'una tendència general a Europa, lligada a les diverses crisi i problemes que aquesta ha sofert i pateix encara: crisi econòmica i social, del euro, dels refugiats, amenaça terrorisme. Respon també als temors davant la globalització, que provoquen una pujada dels populismes i un rebuig general de les elits. De resultes d'aquests factors les enquestes periòdiques del *eurobaròmetre* que publica la Comissió Europea han detectat una pèrdua continuada de confiança en les institucions europees i en els beneficis del projecte europeu.

Hi havia aquell pacte implícit entre la Unió Europea y la ciutadania pel qual s'acceptava la Unió, amb tot el que comporta de disciplina de mercat, obertura i liberalització, a canvi d'un

creixement econòmic raonable i del manteniment del nivell de seguretat personal i de protecció social al que s'havien acostumat els ciutadans. Aquest pacte no escrit s'ha trencat de resultes de la crisi econòmica i de les amenaces, reals o percebudes, de la globalització. És el final del consens permissiu que donava suport a la Unió Europea. El president Macron, que va guanyar per primera vegada unes eleccions a França defensant la Unió Europea i embolicat amb la seva bandera i la cancellera Merkel que ha aconseguit formar un govern de coalició a Alemanya amb els socialdemòcrates sota el signe de la Unió Europea, cerquen ara amb urgència fórmules per recuperar la confiança de la ciutadania. No és fàcil.

És cert que darrerament s'observa un fre i àdhuc canvi de tendència davant la davallada general de l'europeisme. S'explica en part per indicadors econòmics més positius. També per reacció a factors polítics com el Brexit, al que farem referència. O davant l'accessió del president Trump a la Casa Blanca, desafiant les grans orientacions polítiques de la Unió Europea en matèria comercial, mediambiental, exterior, d'immigració i de defensa. Brexit i Trump presenten amenaces per Europa i per la mateixa raó han actuat, al menys fins ara, com a revulsius. Potser cal tenir també en compte l'impacte de la sentència del Tribunal de Justícia de la Unió Europea sobre les clàusules terra que han obligat a tornar ja més de 2.000 milions d'euros al consumidors i altres sentències sobre interessos abusius o les que estan paralitzant els desnonaments. Alguns juristes comencen a dir "sort que tenim Europa" i d'això no en parlen gaire els polítics, però la gent ho comença a conèixer. També contribueixen a recuperar confiança alguns resultats electorals esperançadors a Holanda, França i l'esmentat acord per formar govern de coalició a Alemanya de març de 2018, després dels resultats incerts a les eleccions legislatives. Però els resultats electorals a Itàlia el mateix més i el govern populista que n'ha sortit mostren que els riscos són encara ben presents. Caldrà que les tendències positives es consolidin abans de poder confirmar que hem passat de la fase "*Hacia la deconstrucción de la Unión Europea*" a una de nova "*Hacia el Relanzamiento de la Unión Europea*" com ho titula Víctor Pou en dues obres recents. Les properes eleccions europees ens en poden donar la clau.

Pel que fa a Espanya les dades de l'*eurobaròmetre* registraven un sentiment proeuropeu majoritari, entre els més forts d'Europa, fins a la crisi econòmica. A partir del 2007 s'observa un marcat canvi de tendència: els qui desconfien de la Unió Europea guanyen terreny i superen per primera vegada els que hi confien. Aquesta davallada de confiança entre 2007 a 2012 entre els espanyols va ser la més marcada d'Europa. Es comença a recuperar a partir de 2014 i a la tardor de 2017 s'aprecia ja un cert equilibri entre els que es fien de la Unió i els que no. Per altre banda les enquestes de *Metroscopia* mostren un pragmatisme en la opinió pública espanyola en el sentit que, malgrat la pèrdua de confiança, la integració europea ha estat sempre percebuda

majoritàriament, al llarg dels anys i de la crisi, com a positiva. Recordem aquí que tampoc els grecs, malgrat els seus patiments pels ajustos, no han volgut mai deixar l'euro. Les dades espanyoles no estan desagregades per comunitat autònoma i les enquestes del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) de la Generalitat no han examinat l'evolució del sentiment europeista a Catalunya fins els anys més recents. Es pot suposar, però, que la degradació del sentiment europeista a Catalunya ha tingut, al menys fins els anys més propers, una evolució semblant a la espanyola i que ha respost en primer lloc a causes econòmiques encara que no únicament.

La deterioració de la imatge de la Unió Europea ha estat especialment important en els països afectats per programes europeus de rescat, entre els que hem de comptar Espanya, per be que el nostre programa hagi portat l'etiqueta de bancari. La Unió, que era tradicionalment vista com una generosa vaca lletera, repartidora d'ajuts i beneficis, es percep avui més aviat com una madrastra rigorosa i intransigent. En efecte, la Unió Europea ha passat a integrar-se, a través de la Comissió Europea i el Banc Central Europeu i al costat del Fons Monetari Internacional, en una troica, popularment coneguda com els homes de negre (encara que bon nombre del equip siguin dones). Aquest tercet s'ha dedicat a fiscalitzar rigorosament l'execució dels programes de rescat com a condició prèvia a la disposició efectiva dels fons acordats. També la Unió Europea supervisa cada vegada amb més rigor la situació macroeconòmica i en especial la disciplina fiscal dels seus membres, una feina lletja que deixa a mans de la Comissió, mentre els Estats es guarden les decisions importants sobre la assignació dels ajuts. Es comprendrà fàcilment amb això el brusc canvi d'imatge que hem assenyalat, sobretot quan no es fa cap esforç per explicar a la ciutadania les responsabilitats de cada actor en l'origen i en la solució dels problemes. I amb això no defenso que la gestió de la crisi per part de les autoritats europees hagi estat la millor, com tampoc penso que la feina estigui acabada.

Hi ha també la qüestió que s'anomena dels retorns, es a dir la relació entre el que aporta cada Estat a la Unió i el que en rep en termes purament monetaris, una terminologia amb la que a Catalunya ja estem habituats pel que fa a les relacions amb l'Estat. Catalunya, a diferència del conjunt d'Espanya ha estat més sovint contribuent neta que no pas receptora neta de fons comunitaris en els darrers anys. Ara Espanya esta a punt d'esdevenir-ho també en funció de com quedi el pressupost de la Unió Europea pel període 2021-2027 . Tot i que la relació amb la Unió no és pot mesurar només en termes monetaris, és evident, des d'una perspectiva descarnadament utilitària, que aquesta situació no afavoreix l'europeisme i es pot explotar políticament a la seva contra. Ho veurem més endavant.

Aquí s'imposa un comentari sobre la qüestió de la subsidiarietat que té una especial importància per Catalunya i altres comunitats autònomes i fins i tot municipis. Es un concepte molt lligat al d'Europa de les regions, que alguns consideren mort, una visió que pot alimentar el desencís cap a la Unió Europea. No obstant el Tractat de Lisboa de 2009 representa un avenç en la direcció de donar més veu a les entitats sub-estats al consagrar el principi anomenat de subsidiarietat i concretar-ne el funcionament. En efecte, l'article 5 estableix que, en àrees de la seva competència exclusiva (que, recordem-ho, son únicament: la unió duanera, la competència i el mercat interior, la política monetària i l'euro, la conservació dels recursos comuns de pesca, la política comercial comuna i els acords internacionals), la Unió actuarà només i en la mesura que els objectius que persegueix no puguin ser assolits pels Estats, a nivell central, regional o local, ans al contrari, puguin ser millor aconseguits a nivell de la pròpia Unió. Per dir-ho més clar i pràctic: la Unió només ha d'intervenir quan els objectius de la acció no poden realitzar-se de manera suficient per part dels Estats o les comunitats autònomes —test de necessitat— i puguin assolir-se millor a nivell de la Unió —test de valor afegit.

El protocol segon del mateix tractat precisa el funcionament del principi de subsidiarietat. Es reconeix als parlaments regionals una relació directa amb la Comissió Europea i la obligació de consultar-los quan un acte legislatiu afecti els seus interessos, deixant però la manera concreta de fer-ho a mans de l'Estat respectiu. Ja s'ha dit que l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006 tracta de les relacions amb la Unió Europea en diversos articles. Entre aquests s'inclou la participació en el control i seguiment del principi de subsidiarietat. Disposa en concret la participació del Parlament en els procediments de control de la aplicació d'aquest principi en relació a les propostes legislatives que afectin competències pròpies de la Generalitat. La participació de les comunitats autònomes a les reunions de ministres europeus i reunions preparatòries es basa en un acord adoptat a la Conferencia para asuntos económicos relacionados con la Unión Europea (CARUE) de desembre de 2004. Aquesta participació va quedar limitada a cinc de les deu formacions actuals del Consell de Ministres: Agricultura i Pesca; Medi Ambient; Ocupació, Política social, Sanitat i Consumidors; Educació, Joventut, Cultura i Esport; Competitivitat. Es fa en la pràctica de manera col·lectiva i rotatòria entre les comunitats autònomes.

És possible que no s'hagi anat tant lluny com molts voldríem en la definició de la subsidiarietat i en la seva pràctica. També es possible que, a part d'Alemanya que té un sistema federal ben rodat, pocs Estats hi creguin fermament i n'utilitzin plenament el potencial. Tal vegada la fase de grans principis sigui més engrescadora que les complexitats de la aplicació d'un principi que no és matemàtic. Això pot constituir un factor de desencís pels qui tenen vocació

d'intervenir més directament en els afers propis i en els d'Europa. Però es innegable que en aquest camp s'han obert noves possibilitats. Per aprofitar-les cal tanmateix una voluntat de cooperació lleial entre les Comunitats autònomes i l'Estat. Alemanya se'n surt molt millor que Espanya. Sembla que Bèlgica i Àustria també.

El refredament del europeisme té també molt a veure amb el sistema educatiu. Ni al batxillerat ni als primers anys d'universitat, anys claus per una formació d'aquest tipus, no es dona importància a l'estudi crític dels orígens, valors, institucions, funcionament i polítiques de la Unió Europea. Segons l'observatori de la joventut (sondeig de 2014) dos de cada tres joves espanyols perceben els beneficis de la Unió Europea, però també dos de cada tres diuen estar-ne poc informats i només un ínfima part - set de cada cent - es senten ciutadans europeus. Així l'estudi conclou que de cada deu quatre són euroescèptics. I això malgrat que en els primers trenta anys de vida del programa Erasmus hi han participat prop d'un milió d'estudiants espanyols, molts d'ells catalans; tal vegada ignorant que es tracta d'un programa de la Unió Europea.

No conec estudis a nivell de Catalunya sobre el sentiment europeu dels joves pel que de moment ens hem d'accontentar amb la hipòtesi que les tendències són semblants a les del conjunt d'Espanya. El fet és que la temàtica europea queda aquí reduïda a la formació universitària especialitzada, a debats a nivell de *think tank*, conferències del Consell Català del Moviment Europeu, el Palau Macaya, l'Aula Europa de la Representació de la Comissió Europea i uns pocs punts més arreu de Catalunya. Malgrat l'esforç que representen, només poden arribar a una minoria interessada, sovint d'especialistes. Tampoc els funcionaris catalans reben una formació específica en la matèria, llevat del Master Executiu en Diplomàcia i Acció Exterior de DIPLOCAT, de futur incert en el context actual.

La formació dels joves, universitaris o de batxillerat, en la temàtica europea preocupa especialment a europeistes com Josep Daniel Gubert - membre de la Fundació Jean Monnet per Europa a Lausana i autor-editor del llibret multilingüe "*La Unió Europea i les Noves Generacions. El que tots haurien de saber i no oblidar*" - a institucions com la LECE i a l'Oficina de Representació de la Comissió Europea a Barcelona. Però fins avui no s'hi ha pogut donar solució perquè en els darrers anys no ha estat possible trobar interlocutors en el sector públic català per tractar-ne. Les preocupacions a nivell oficial en matèria educativa a Catalunya van manifestament per altres camins.

El conjunt d'elements que acabem d'examinar expliquen el refredament de l'europeisme a Catalunya i com la Unió Europea ha anat perdent popularitat en l'imaginari

col·lectiu. Organitzar actes sobre Europa es fa difícil perquè costa atraure públic o es corre el perill de caure en debats allunyats del objectiu. Els grans aniversaris de la Unió Europea (60 anys del Tractat de Roma, 30 anys de l' adhesió d'Espanya, 10 anys de la gran ampliació a l'est) no han tingut especial relleu entre nosaltres. Cal assenyalar alguns esforços per trencar amb aquest corrent com l'exposició itinerant dels 30 anys de la adhesió d'Espanya a la UE organitzada pel professor Fernando Guirao de la Universitat Pompeu Fabra que va recórrer diversos punts de Catalunya. També notar la iniciativa de l'actor Oscar Intente de teatralitzar i divulgar la famosa conferència del filòsof George Steiner "*La idea d'Europa*". El dèficit educatiu i de difusió té el seu corollari en el tractament escàs, desigual i sovint superficial, quan no esbiaixat, de la temàtica europea per part dels mitjans de comunicació. Fa un parell d'anys vaig fer l'experiència de repassar el tractament del dia d'Europa a diferents mitjans de comunicació escrits i en vaig sortir deprimat. La pobre cobertura i la baixa qualitat de les notícies sobre Europa en general, a part d'algunes poques i notòries excepcions de part d'uns quants periodistes ben informats i interessats, són fàcils de comprovar.

La Unió s'ha anat quedant sola. Hi ha una associació per a les Nacions Unides a Espanya fundada a Barcelona i associacions d'amics de la UNESCO a Barcelona i altres punts de Catalunya, però la Unió Europea sembla que s'ha quedat sense amics. O, pitjor encara, sovint es demonitza. Recordo haver vist una manifestació davant la representació de la Comissió a Barcelona on un grup s'escribava darrere un llençol on es podia llegir: Unió Europea Assassina! Es referien a la qüestió dels refugiats. S'equivocaven de porta, perquè les competències en la matèria no corresponen a la Comissió sinó als Estats. Al març de 2018 hi va haver a Barcelona una nombrosa manifestació de protesta coincidint amb la detenció de Carles Puigdemont a Alemanya. Començava a la porta de la representació de la Comissió Europea.

Sense amics.

5.- ESCEPTICISME

Però amb enemics.

El pas següent al refredament del europeisme és el creixement del euro-escepticisme. Entenem per euro-escepticisme el rebuig de la integració europea en la mesura que requereix transferències de sobirania dels Estats cap a les institucions europees. L'euro-escepticisme és originàriament un fenomen britànic, ben alimentat primer des del partit conservador i *think tanks* afins, que hi han esmerçat anys d'esforços, publicacions i propaganda. Posteriorment s'hi han afegit altres partits dels dos extrems de l'arc polític i de diferents països. El resultat del referèndum del Brexit de juny de 2016 va demostrar la força d'aquest corrent en el seu territori d'origen. Els euro-escèptics, al menys en la seva versió més suau, no posen en dubte la necessitat de la Unió, ni la seva contribució a la pau i al progrés, però no estan disposats a avançar més en la construcció europea. Voldrien quedar-se en un mercat comú i no gaire més. S'oposen frontalment a qualsevol avenç cap a una Europa més integrada o més política i en especial a tot el que pugui fer olor de federalisme. L'euro, l'espai Schengen o la comunitat de defensa son rebutjats pels euro-escèptics.

Hi ha també una versió dura o extrema de l'euro-escepticisme que s'assimila a l'euro-fòbia. Consisteix en el menyspreu i aversió a la integració europea en totes les seves formes i te per objectiu no ja posar fre a la integració europea, sinó la destrucció de la pròpia Unió com a construcció política. Aquesta darrera versió es troba ben present entre els partits populistes d'un i altre extrem, com l'UKIP britànic, el Front National francès, l'Alternative für Deutschland alemany, la Lega Nord o el moviment 5 Stelle italians o els anti-sistema, incloent algunes variants autòctones. Els euro-escèptics tenen una representació creixent al parlament europeu: el 2009 tenien 56 escons d'un total de 736 però el 2014 ja en comptaven 108 de 751. També estan ben presents a molts parlament nacionals, com és el cas especialment significatiu d'Itàlia on a més controlen el govern.

Cal distingir els euro-escèptics dels simplement euro-crítics, compromesos aquests en avançar en la integració europea però determinats a millorar-ne el control democràtic, el funcionament i la eficàcia. En el passat hi havia hagut també la categoria dels euro-entusiastes. N'hem vist nombrosos exemples en el capítol "Europeistes". No crec que avui en quedin molts ni que hi hagi gaire gent jove disposada a afegir-se acríticament al europeisme militant. Això no

hauria de ser motiu especial de preocupació sempre que els euro-crítics facin sentir la seva veu amb esperit constructiu sense caure en l'escepticisme.

A Catalunya hi ha una versió local i relativament recent d'euro-escepticisme, que s'explica essencialment per factors polítics, però que revesteix caràcters propis. En poden trobar els orígens cap el gener de 2008 quan es comença a lligar la pertinença a la Unió Europea amb la qüestió de la independència. En aquell moment Esquerra Republicana, el Bloc Nacionalista Galleg, Eusko Alkartasuna i els nacionalistes escocesos i gal·lesos s'adrecen conjuntament a la Unió Europea per demanar-li quina serà la seva actitud davant la eventual independència d'un dels seus territoris al sí de la UE. Alhora reivindiquen el seu dret al que consideren una ampliació interna, es a dir la permanència al sí de la Unió en cas d'independència, per aplicació d'un principi de continuïtat, mai aplicat abans en aquest context.

Vaig començar a notar signes d'aquell canvi de sentiment des de la meua posició a Belgrad i en especial en el moment de la proclamació de les independències de Montenegro (2006) i Kosovo (2008). Rebia trucades de diaris i mitjans de comunicació catalans i alguns visitants interessant-se per aquelles situacions, però aviat vaig comprendre que el que passava als Balcans els interessava en realitat poc. De seguida saltaven a la pregunta insistent de quins paral·lelismes es podien establir entre aquelles situacions i la catalana. A mi em semblava que tenien poc en comú, però sempre tornaven al tema, mentre a penes preguntaven per la realitat local o les perspectives europees d'aquells països. Vaig poder observar el mateix fenomen més endavant en entrevistes que em van fer a TV3, Catalunya Ràdio i a una emissora del Maresme. Europa era l'excusa, però interessava poc. El tema era sempre la independència de Catalunya.

El fet més marcant i verdader tir de sortida de la nova època és la gran manifestació pel dret a decidir de l'onze de setembre de 2012, ben preparada i orquestrada, quan una multitud va sortir al carrer darrera d'una gran pancarta amb la proclama "Catalunya nou Estat d'Europa". Alguns consideren que aquella frase havia estat concebuda a Brussel·les per uns europarlamentaris independentistes ben abans. Aquell lema estava ancorat en el mite de la "Catalunya membre fundador de la Unió Europea des de la Marca Hispànica" i venia alimentat per afirmacions fetes des d'Esquerra Republicana en el sentit que una Catalunya independent seguiria formant part de la Unió Europea en qualsevol cas. Cal pensar que des de Convergència i Unió i des de cercles del govern de la Generalitat s'havia estat treballant en aquell escenari des de la constitució del govern d'Artur Mas a finals de 2010. Cal notar que Jordi Pujol, encara no convertit al independentisme, al menys públicament en aquell moment, va afirmar dos dies després de la gran manifestació, en una intervenció feta en ocasió de la inauguració del curs

acadèmic a la Universitat Ramón Llull, que “una Catalunya independent sortiria de la Unió Europea, en virtut de la aplicació de les lleis” i va afegir “encara que alguns independentistes tal vegada ho ignoren”. Però acte seguit ho va relativitzar notant que països com Islàndia o Montenegro utilitzen l’euro fora de la Unió i això els dona la llibertat d’aplicar una política monetària independent. Sembla que el que no va dir és que aquests països no compten amb el suport, tant fonamental per tota institució financera, del Banc Central Europeu. Un mes després Jordi Pujol avalava ja l’independentisme amb la publicació del seu llibre “*El caminant davant del congost*”.

En els dies i mesos posteriors es van multiplicar les declaracions i publicacions afirmant que una Catalunya independent seguiria formant part de la Unió Europea. Els màxims representants de la Unió guardaven silenci o afirmaven, diplomàticament, que allò era un afer intern o una hipòtesi sobre la que no els corresponia manifestar-se. També en aquella època sovintejava la opinió que una Catalunya independent era perfectament viable, lo qual cosa constitueix una evidència si es fa abstracció de la manera d’aconseguir-la i de la qüestió europea. Mentrestant la gran majoria de l’empresariat català es mantenia en un complet silenci, malgrat les profundes implicacions econòmiques del problema que començarien a manifestant-se més endavant.

Un grup de coneguts economistes catalans, professors a diferents universitats internacionals de primer ordre, agrupats sota el nom de Col·lectiu Wilson en honor del president americà campió de la descolonització fa cent anys, alimentava aquelles expectatives sota una pretesa objectivitat i a l’empara del seu prestigi acadèmic. L’objectiu declarat era “contribuir al debat sobre l’autodeterminació a fi que els ciutadans puguin decidir lliurement i *sense pors ni amenaces*” El grup es va donar a conèixer a la xarxa el novembre de 2012 i es presentà en societat al Cercle d’Economia el mars de 2013 davant d’un empresariat en bona part sorprès, però temorós encara de reaccionar. Notem que, mentre alguns membres del grup han continuat actius a títol individual en la línia fundacional, el col·lectiu com a tal ha anat reduint la seva presència pública fins al silenci. Es pot atribuir probablement a una preocupació creixent d’Andreu Mas Colell davant la radicalització del procés independentista i a les crítiques que finalment començaven a sentir-se des del món econòmic. Entre les veus crítiques es comptaren alguns europeistes bons coneixedors de la mecànica institucional de la Unió Europea com Josep Borrell, Francesc Granell o Joaquim Muns, antic parlamentari europeu, malauradament mort el 2015.

El 9 de maig de 2013, en ocasió de la celebració de la diada d'Europa, Francesc Homs, Conseller de la Presidència i Portaveu del President Artur Mas feia unes declaracions davant dels representants del cos consular acreditat a Barcelona, autoritats i europeistes, a les Drassanes. Com a assistent a l'acte em va sorprendre la contundència dels missatges que va transmetre que recordo en essència així: 1) Catalunya es soci fundador de la Unió Europea des del temps de Carlemany (una manera de dir, ja som a dins i d'aquí no hi ha qui ens en tregui), 2) La Unió Europea ens costa diners (va parlar en termes de retorns dient que per cada euro que contribuïem només en rebíem 58 cèntims en retorn i va convidar a comprovar-ho a la pàgina web de la Generalitat), però hi som per generositat i vocació i 3) Demanen en contrapartida que Europa ens protegeixi de les arbitrarietats de l'Estat (i va citar com exemple el cas de la Sra. Clara Ponsatí, d'accidentada carrera política posterior, criticant que s'hagués vist exclosa pel govern espanyol del seu lloc de professora a la Universitat de Georgetown per motius polítics, però sense precisar que la seva càtedra Príncep de Asturias no havia estat renovada per haver utilitzat aquella plataforma per advocar a favor del *procés*). Llenya al foc.

Es evident que allò era la línia oficial i que era una línia de confrontació. El mes de setembre del mateix 2013 en el debat de política general el president Mas deia "Des del principi de la integració d'Espanya en el mercat comú, [...] des de l'any 86, Catalunya ha estat cada any contribuent neta a la UE. Hi hem portat més diners dels que n'hem rebut a canvi". No es tractava, segons ell de cap de les maneres d'una crítica al dèficit fiscal amb Brussel·les com fa tants anys que es feia respecte a Madrid -les quantitats no són tampoc comparables deia-, sinó que va ratificar el seu compromís amb el procés d'integració europea. Ara bé, sí va advertir que si bé un Estat català hi pot perdre si queda fora de la Unió Europea, aquesta també perdria un contribuent net. Amenaces.

Les xarxes socials van començar a anar plenes en aquella època de missatges banalitzant la eventual sortida de Catalunya de la Unió Europea i crítics amb aquesta, que alimentaven l'euro-escepticisme i la confusió sobre el paper de la Unió en la situació catalana. A vegades semblàvem més "trolls" d'origen dubtós que no pas elements genuïns d'opinió. Aquest fenomen de "viralització" es consolidaria en el futur. El març de 2018 en una jornada amb el títol "Desestabilitzar la Unió Europea" organitzada pel Massachusetts Institute of Technology i la Universitat de Harvard es va informar d'un estudi que mostra que el dia posterior a la consulta del 1-O, RT i Sputnik, dos mitjans lligats al Kremlin, van tenir una distribució sense cap proporció amb la habitual i quasi el doble que la de *El País*, primer diari en llengua espanyola a nivell mundial. En els continguts predominaven els relacionats amb la violència i la secessió. Un informe posterior del parlament britànic sobre la interferència russa en processos electorals

aliens corrobora aquesta acció en el procés català. Aquella música que havia començat a ressonar a la xarxa cinc anys abans havia anat pujant de to. Al començament jo tenia el costum de contestar els missatges més incendiàries de caràcter anti-europeu que rebia d'amics i coneguts, però com que no donava a l'abast vaig decidir deixar-ho córrer.

Recordo un fet que em va fer obrir els ulls a com aquella onada s'anava escampant. En ocasió del dia d'Europa de 2014 un grup d'europèistes empordanesos, agrupats sota el nom d'EUREM – Europa Empordà- (fundació plural creada anys abans per Lluís Mª de Puig amb institucions i persones de l'Empordà i relançada per ell mateix poc abans de la seva mort) havíem organitzat una pujada al castell de Torroella de Montgrí per penjar-hi la bandera europea en un acte d'afirmació europeista. Això va tenir lloc el matí del dissabte 10 de maig, l'endemà del dia d'Europa, amb el permís del ajuntament de la vila. En Josep Mª Coll havia fet confeccionar una bandera gegant a la empresa especialitzada que produeix la gran bandera espanyola que oneja a la plaça Colón de Madrid. Aquell enorme llençol pesava un munt de quilos i l'Enric Urreta el va carregar a coll pel camí pedregós fins el cim del Montgrí. Un cop desplegat es veia des de tot el poble i el seu blau fulgent amb els dotze estels lluïa damunt la plana de l'Empordanet en aquell dia assolellat. Com que feia bon temps vam decidir anar a dinar i deixar-la penjada tota la resta del dia a fi de maximitzar la visibilitat. En Xavier Ferrer s'ocuparia de recollir-la el matí següent. El fet és que a l'endemà quan hi van tornar per desfer-la se la van trobar amb tots dotze estels menys un empastifats amb pintura i quatre barres ben marcades a sota. No s'ha pogut tornar a penjar perquè va quedar inservible. Alguns van atribuir aquella metamorfosi a una simple bretolada. Però tenia un significat més profund i inequívoc i donada l'envergadura de la bandera només podia haver estat obra d'un grup organitzat. Ho vaig interpretar com un conflicte exclouent entre dues lleialtats, resolt per eliminació d'una d'elles. Era evident que la bandera europea sola molestava, encara que fos el seu dia, si no tenia una estelada al costat. Després he sabut que ja s'havien aixecat veus exigint-ho des del primer moment i que se'ls havia explicat que aquell dia no tocava. Avui només es veuen estelades als pobles i carreteres de l'Empordà.

Aquesta anècdota empordanesa em porta a una altra reflexió. El moviment europeista havia trobat el seu origen i màxima expressió a la metròpoli de Barcelona, d'on s'havia difós per tot el territori. A mesura que la política catalana ha passat a estar dirigida cada vegada més per representants de la Catalunya interior i menys pels de la capital sembla que la visió d'Europa se'n ha ressentit. No ens podem reduir a l'estereotip, més aviat trist, del tipus "tabàrnia vs. tractòria"; però cal que ens preguntem si, en paral·lel a les dues "catalunyes", no estan sorgint també dues visions contraposades d'Europa. Ho explorarem més endavant.

A l'octubre de 2014 el Consell Assessor per la Transició Nacional publica el seu *informe nº 6* que s'ocupa de les "*Les vies d'integració de Catalunya a la Unió Europea*". El document analitza amb prou detall i objectivitat quatre alternatives hipotètiques d'integració d'una Catalunya independent a la Unió Europea: permanència, adhesió ad hoc, adhesió ordinària i, per últim, la exclusió com a Estat membre. Però conclou amb optimisme que àdhuc si Catalunya hagués d'abandonar la Unió com a conseqüència de la independència, aquesta situació no podria durar gaire perquè més aviat que tard el pragmatisme europeu s'imposaria. Diu textualment: "El dilema, en realitat, no és doncs si Catalunya acabarà formant part de la UE sinó quan i com ho farà. I si això és així, malgrat que la lògica i el pragmatisme semblarien propiciar l'escenari de permanència; en cas d'un vet sancionador o dissuasiu l'escenari més plausible seria el de l'adhesió ràpida i amb règim transitori que, tanmateix, com hem reiterat, pot tenir unes conseqüències pràctiques quasi idèntiques a l'escenari de permanència". No pateixin que aquí no passarà res.

Els parlamentaris o ex-parlamentaris catalans independentistes al Parlament Europeu (Srs. Junqueras, Romeva, Tremosa, Maragall i Terricabras) van contribuir a alimentar aquelles expectatives en lloc d'explicar a la opinió pública els mecanismes de la Unió Europea que o bé no havien comprés prou o, cosa més probable, interpretaven en funció dels objectius polítics propis. El cas d'Oriol Junqueras, que s'ha preguntat sovint i retòricament "on és l'article del tractat pel que ens faran fora?", pot ser comprensible degut a la seva passada breu i superficial pel Parlament Europeu, de la que ha declarat que li va interessar poc. El cas de Raul Romeva es diferent i crida l'atenció. Com explicar que després d'anys d'experiència a Bòsnia Hercegovina, on va conèixer de primera mà els efectes del nacionalisme radical i després de deu (2004 a 2014) com a diputat especialment actiu al Parlament Europeu per Iniciativa per Catalunya Verds, passés a pilotar la política que estem descrivint des del seu lloc de Conseller d'Afers Exteriors, Relacions Institucionals i Transparència de la Generalitat? La seva entrevista al programa *Hard Talk* de la *BBC* el 9 de setembre de 2015 explicant el "procés" no va donar claus que permetin comprendre ni aquell ni el seu propi.

Alguns caps de les representacions de la Generalitat a diverses ciutats europees ("ambaixadors"?) van fer conferències propagandístiques per consum local. El mateix Martí Anglada bon coneixedor de temes europeus i periodista seriós en altres contextos, premiat per la seva trajectòria europeista, va utilitzar la seva posició institucional de delegat de la Generalitat a França i al Benelux per adoctrinar crèdules audiències locals explicant que Europa somiava amb incorporar una Catalunya independent que seria com una nova Bèlgica entre França i Espanya. Quatre ambaixadors catalans – Eudald Mirapeix, Fernando Perpinya Robert,

Raimundo Bassols i Eugeni Bregolat van escriure a *La Vanguardia* l'11 de maig de 2015 en l'article "*Secessió i Dret internacional*" que un Catalunya independent quedaria fora de la Unió Europea així com de la OTAN, OMC, FMI, Banc Mundial i la OCDE. Un altre diplomàtic català, l'ambaixador Joan Prat, s'hi va adherir. Cada vegada es feia més palès que el punt més feble del discurs independentista era la qüestió europea, la del euro lligada a la anterior i la dimensió internacional en general, però hi havia voluntat d'amagar-ho per part dels que pilotaven el camí cap a la independència. Perquè la nova fe ja no consistia en creure's el que no es pot veure sinó en no creure's el que es veu amb els ulls oberts.

Es pot comprendre que davant d'aquest esforç concertat de banalització de la independència de Catalunya dins d'una perspectiva europea, s'hagi acabat generant un alt nivell d'expectatives frustrades i de confusió. S'ha alimentat també una onada d'euro-escepticisme a mesura que s'ha anat veient que les coses no eren tan senzilles i que els més alts representants de la Unió han anat declarant que no compartien aquell relat. Aquestes preses de posició han donat lloc a vegades a reaccions primàries de ràbia i ressentiment. Es pot posar com a exemple les declaracions de la pregonera del *procés* Pilar Rahola que no perd ocasió per fer campanya. Els resultats de les eleccions italianes de mars de 2018 van donar-li una nova oportunitat per un article càustic a *La Vanguardia* "*Soroll italià*" on escriu: "la eurocràcia acumula misèries, privilegis, actituds prepotents, una insensibilitat social manifesta, una indiferència militant pels drets fonamentals (aquí tenim el silenci sobre el cas català) i una vocació desfermada per defensar interessos espuris". Novament la línia oficial.

No hi ha gairebé estudis sobre la relació entre perspectiva europea i suport per la independència a Catalunya. Els investigadors del IBEI Diego Muro i Martijn C. Vlaskamp van estudiar com la perspectiva de pertinença a la Unió Europea (inclusió o exclusió) com a conseqüència de la independència pot influir en l'actitud (a favor o en contra) de la pròpia independència en cas d'una consulta. L'estudi, realitzat simultàniament a Catalunya i a Escòcia, es basa en una enquesta feta el 2014, abans de la consulta catalana i va ser publicat el 2016 a la revista *Western European Politics*. Conclou que les opinions sobre la independència venen més marcades per preferències polítiques i valoracions sobre la Unió Europea que per les perspectives sobre la futura pertinença a la Unió Europea. L'estudi conclouia també que l'euro-escepticisme afecta als dos països de manera diferent. A Escòcia, on aquell és relativament més present, la perspectiva d'una sortida de la Unió no es percebia com un perill sinó com un incentiu pel vot independentista, al menys entre la part euroescèptica de la població. A Catalunya - on el mateix estudi afirma, sense provar-ho, que l'euro-escepticisme era pràcticament inexistent i que ningú ha articulat el vot independentista com un camí per deixar la Unió Europea - no

observava una relació particular entre l'actitud davant la independència i la perspectiva de pertinença a la Unió. Considero que seria útil refer aquest estudi degut a l'antiguitat del treball de camp i vist que després hi ha hagut la consulta, el referèndum i molts altres esdeveniments que fan posar en dubte la validesa de les conclusions a dia d'avui.

Hi ha un altre estudi que examina la relació entre la actitud sobre la independència i la visió sobre la Unió Europea en general a Catalunya. Es tracta d'un breu però interessant treball publicat pel grup d'analistes polítics POLITIKON: *"Cuatro gráficos sobre el proceso y las actitudes hacia la UE"*, de novembre de 2017, que es troba a la seva pàgina web. L'estudi es limita a observar correlacions a base de creuar dades publicades pel CEO de la Generalitat posteriors al 1-O. Fa quatre constatacions. Observa en primer lloc l'evolució a Catalunya entre 2013 i 2017 de la confiança en la UE segons la preferència territorial dels enquestats. En els dos primers anys no s'observava un patró clar de relació. Però, a partir de 2015 i en especial el 2017, les percepcions sobre la UE comencen a diferenciar-se, de manera que els partidaris d'un Estat independent confien menys en la Unió. Contràriament, la confiança es reforça conforme els enquestats s'identifiquen més amb Espanya. La segona observació correspon al sentiment d'unió amb la UE, pregunta que només apareix recentment a l'enquesta del CEO. També aquí s'observa que els qui prefereixen un Estat independent se senten molt menys units a la Unió que la resta i això s'accentua especialment el 2017. En tercer lloc l'estudi creua el sentiment d'identificació amb la Unió amb el d'identificació territorial i els resultats són una vegada més similars als anteriors: els qui se senten només espanyols puntuen molt alta la seva unió amb Europa i els que només catalans molt feble, mentre que un any abans a penes es diferenciaven. En quart i darrer lloc s'analitza la identificació amb la UE segons la intenció de vot. En el termini d'un any es passa d'una diferenciació relativament petita a una molt marcada que correspon, de més a menys identificació amb la Unió Europea, als votants del PP, C's, PSC, Podem, PDeCAT, ERC i CUP respectivament.

Les observacions anteriors em semblen d'un gran interès i es basen en dades oficials i públiques de la Generalitat. Se'n dedueix una conclusió preocupant: les actituds a favor i en contra de la Unió Europea a Catalunya venen cada vegada més associades, i contraposades, a les actituds a favor i en contra de la independència. Com més a favor d'una, més en contra de l'altre. Donat que la fractura social sobre la independència és molt marcada se'n pot deduir que es pot arribar fàcilment, si no s'hi ha arribat ja, a una fractura similar respecte de la percepció de la Unió Europea a Catalunya.

El mateix *Baròmetre d'opinió pública* del CEO, 3a onada 2017, utilitzat per POLITIKON va ser reprès poques setmanes després en un article del digital *el Nacional* el 18/12/2017. Però les conclusions són diametralment oposades. La raó és que en aquest cas es creua el vot per partit amb la pregunta de si s'està o no a favor de la *l'entrada d'una Catalunya independent a la Unió Europea* (i no amb la valoració de la Unió Europea, com es feia en l'estudi anterior). La resposta en aquest cas ve òbviament condicionada, perquè els que s'oposen fermament a la independència poden considerar que una Catalunya independent no hauria de tenir cabuda dins la Unió i, a la inversa, els independentistes més radicals poden pensar que la continuïtat dins la Unió Europea està garantida. Però l'article no fila prim i conclou, intencionadament: "Al llarg del procés sovint s'ha posat en qüestió quin és el paper del conjunt de formacions polítiques respecte a la Unió Europea. El tractament de l'1 d'octubre va posar sobre la taula *els límits de l'europeisme banal de molts catalans, els quals han considerat l'espai europeu com una zona de llibertats*". I continua "Si ens fixem en la posició dels partits respecte a l'entrada d'una Catalunya independent a la Unió Europea trobem dos patrons molt clars: en totes les formacions polítiques són majoritaris els partidaris d'entrar a l'espai comú europeu, i les posicions contràries no van lligades a la secessió. Els dos partits que aglutinen més euroescèptics són la CUP (42,25% de contraris entre els seus votants) i Ciutadans (34,61%). Els menys euroescèptics el PDeCAT (12,03%) i CeC (8,69%)". Cal notar que aquest article surt en plena campanya electoral i sembla formar-ne part. L'article dona també un missatge clar: l'error, segons l'autor, és ser europeïsta i la banalitat creure's que la Unió és un espai de llibertats. Aquest tipus d'anàlisi il·lustra el biaix de la premsa independentista del que he parlat abans i com aquesta alimenta l'euro-escepticisme, creient que això afavoreix els seus objectius polítics. Costa comprendre el raonament subjacent si és que ni ha un. Provoquem Europa a fi que reaccionï i intervingui a favor nostre? O be, sortim-nos-en, perquè a dins mai podrem ser independents?

Les enquestes del CEO no ens donen elements per mesurar la pujada del euro-escepticisme que s'ha explicat en aquest capítol. Tampoc per valorar fins a quin punt aquesta pugui venir en part contrarestatada pel sorgiment de nous sentiments proeuropeus. El que les dades del CEO mostren, però, és un augment de la divisió i de la confusió sobre la qüestió europea. El sentiment europeïsta que abans unia els diferents corrents polítics ara els separa. Però no ens enganyem, pot ser que tant els que ara es senten conjunturalment més units a Europa com els que se'n senten més allunyats raonin en termes d'utilitat immediata lligada al "procés". Algunes reaccions i canvis sobtats de posició, d'una i altre banda, a favor o en contra de la Unió Europea en funció de les decisions del tribunal de l'estat federat alemany de Schleswig Holstein - primer d'excarcerar el Sr. Puigdemont i després de no acceptar el delictes de rebel·lió

en l'execució de la euro-ordre -, semblant indicar-ho així. Ni uns ni altres afavoreixen la causa europea sinó que la utilitzen com a eina per reforçar les pròpies posicions polítiques.

L'europisme esdevé així la nova víctima segrestada pel procés independentista a Catalunya. La nova víctima també de la perversió del llenguatge polític. Parlar públicament d'Europa comença a fer angunia. Diversos actes i iniciatives europeistes s'han hagut de posar al congelador per por del fracàs o la polèmica.

La celebració del dia d'Europa a Barcelona, el 9 de maig de 2018 va constituir tot un signe. A l'acte commemoratiu que va tenir lloc al pavelló Mies van der Rohe, en presència de la presidenta de la "Comissió d'Assumptes Constitucionals del Parlament Europeu", la màxima representant oficial catalana va ser la regidora de "Feminismes, LGTBI i Relacions Internacionals" de l'Ajuntament de Barcelona. Vaig preferir anar a celebrar la diada a Palma de Mallorca on l'acte va comptar amb la presència dels màxims representants polítics de totes les institucions i partits i va constituir una manifestació fefaent de voluntat de contribuir activament a la construcció europea.

Els polítics han encès el foc de la confusió, els medis de comunicació l'han atiat i les xarxes l'han ventat perquè s'escampi.

L'incendi ja crema.

6.-RETORN A EUROPA

La desconexió.

Ens volien fer creure que havíem desconnectat d'Espanya i resulta que estem desconnectant d'Europa: el nostre Catexit.

El Consell Català del Moviment Europeu organitza cada any una Jornada Europea al Parlament de Catalunya. Es una ocasió per apropar els europeistes i el parlament, afirmar la vocació europea i discutir sobre una tema actual d'integració europea. El 12 de mars de 2018 es va celebrar la jornada XXVII sota un títol evocador "Construint Europa: En quina Europa volen viure els joves". Els organitzadors i en especial el president del Consell, Xavier Ferrer, van tenir l'encert de triar un tema de futur, per damunt de la conjuntura política del moment. Es significatiu que per primera vegada l'acte no es va poder celebrar a l'edifici del parlament, degut a les incerteses lligades a la sessió d'investidura del president de la Generalitat. També per primera vegada la sessió no va ser presidida pel president del parlament. Aquest es va adreçar als assistents mitjançant un missatge que va ser llegit i que acabava expressant l'esperança que els valors europeus guiïn la política europea. Però no va expressar el mateix desig per la incerta política catalana. La conferència introductòria va córrer a càrrec de Jessica Chambrà, vicepresidenta del Moviment Europeu de França. Les dues primeres preguntes que se li van adreçar al acabar la seva intervenció no es referien al tema de la jornada ni van ser formulades per joves. Li demanaven la seva opinió sobre l'actitud de la Unió Europea respecte la delicada situació política a Catalunya i la reacció de l'Estat espanyol. Va respondre que era un tema que havia fet força soroll a França però que ara en feia menys, que era difícil d'entendre des d'allà – jo em vaig preguntar, si els veïns més propers no ens entenen qui podrà? – i, va afegir, que no era raonable esperar que Europa ho resolgui, sinó que s'ha de solucionar pel diàleg entre Catalunya i Espanya. Després hi va haver presentacions per part de joves, centrades en oportunitats laborals i propostes pel futur d'Europa, seguides de discussió. Aquell acte em va semblar, lamentablement, ple d'una simbologia que retratava la gravetat del moment. Uns joves fent propostes de futur sobre Europa, sense interlocutors, sense cap presència del parlament, sense govern i davant un auditori més interessat en parlar d'independència que en escoltar-los.

Després hem conegut un nou president de la Generalitat. Alguns dels seus articles i escrits sobre els espanyols i algunes afinitats polítiques declarades el situen lluny de l'esperit i

els valors europeus. Semblen més aviat confirmar el que escriu Jordi Canal a “Con permiso de Kafka”: “El proceso independentista no es en puridad un simple conflicto entre Cataluña y España, como reza el relato oficial nacionalista, sino una disputa entre catalanes y entre modelos distintos de articulación de Cataluña en el mundo” i, podem afegir, d’articulació de Catalunya amb Europa.

Si hem arribat fins aquest punt de distanciament – jo penso que podem parlar de divorci - entre Catalunya i l’ideal europeu, és perquè no hem comprès o no hem volgut comprendre la naturalesa i funcionament de la Unió Europea. Els malentesos són nombrosos i cal examinar-los aquí en detall.

No s’ha comprès en primer lloc que, agradi o no, la Unió Europea com a organització supranacional és un club d’estats, el qual es construeix a mesura que aquests li van cedint sobirania. Això ja ho havia entès perfectament Jean Monnet des de la primera hora. Per tant, una lluita per a recuperar sobirania en un entorn on aquesta esdevé una mercaderia cada vegada més escassa en fa pujar el preu i obre conflictes difícils de resoldre. Però la visió de la qüestió per part del sobiranisme més radical o més il·lusionat és una altra. Consideren que només cal crear un nou Estat a Catalunya per a poder parlar de tu a tu amb la Unió (i a partir d’aquí amb el món) al mateix nivell que qualsevol estat membre, de manera que això permetrà entrar a formar-ne part després d’una negociació purament política i sense major dificultat.

S’oblida que l’article 2 del Tractat de Lisboa consagra el respecte de l’estat de dret entre els seus valors fonamentals. És essencial comprendre que la Unió Europea és una comunitat de dret, sense mitjans de coerció directes al seu abast per assegurar-ne el compliment. Per tant el no respecte de les seves regles bàsiques es percep, lògicament, com un atac contra la seva pròpia supervivència. En aquest sentit tota manera d’arribar a la independència que pugui ser qüestionada o percebuda en contradicció amb aquest principi és un mal punt de partida. Jean Claude Piris, antic cap del servei jurídic del Consell de la Unió Europea durant més de 20 anys ho explicava al País digital el 2 d’octubre de 2013 i ho ha repetit diverses vegades al mateix diari.

A més, l’article 4 del mateix tractat consagra el respecte de la constitució pròpia a cada Estat així com de la seva organització i integritat territorials. Pretendre que la Unió es posi en la qüestió catalana o que hi pugui intervenir com a àrbitre és doncs somiar truites, ja que es tracte d’una qüestió que ni tan sols entra dins les seves competències. Notem que les declaracions d’alts representants de la Unió Europea sobre la qüestió catalana han estat fetes a títol individual. Les institucions com a tals es limiten a recordar els seus principis. És igualment il·lusori pensar que la Unió pugui intervenir davant una pretesa violació de drets humans en

aquest context o que el Tribunal Europeu de Justícia pugui jutjar-ho. El que puguin eventualment decidir, davant d'una demanda concreta, el Tribunal Europeu de Drets Humans del Consell d'Europa o el Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides sobre els drets civils i polítics de parlamentaris catalans concrets, és tota una altre qüestió.

Pensar que la ciutadania europea no es pot perdre en cap cas un cop adquirida es desconèixer el vincle existent entre la ciutadania europea y la nacionalitat d'un estat membre, així como la configuració accessòria i complementària de la primera respecte de la segona. En efecte, es ciutadà de la Unió tota persona que ostenti la nacionalitat d'un estat membre de manera que la ciutadania de la Unió s'afegeix a la pròpia sense substituir-la. En aquest sentit un ciutadà català continuarà sent europeu només mentre sigui espanyol.

Però hi ha més. No s'ha comprès tampoc que el nacionalisme com a ideologia està desprestigiada a la Unió. En efecte la Unió va nàixer com hem vist per superar els nacionalismes que havien conduït a la Europa del segle passat a la època més negra de la seva història tant en nombre de víctimes com de destrucció. Mitterrand ja ho havia dit: "le nationalisme c'est la guerre". El president Juncker i altres ho han repetit recentment. Recordem també que les guerres dels Balcans, les pitjors en territori europeu des del final de la segona guerra mundial, van tornar a ser el resultat directe de febres nacionalistes desfermades, fàcilment explotades per polítics ambiciosos i sense escrúpols que se'n van servir per les seves ambicions de poder i control territorial.

Els nacionalistes poden pensar que tothom és nacionalista d'una manera o altre, i en això tal vegada no els falti raó. I com hem pogut constatar és fàcil inflamar aquest sentiment. Mai recordo haver vist tantes banderes als balcons com ara, ni durant la dictadura. Però si la construcció d'Europa exigeix ara més que mai frenar el nacionalisme dels Estats per transferir més sobirania cap a la Unió, és evident que focalitzar-se en exigir-ne per a un nou Estat és, com a mínim, contrari als signes del temps. Els nacionalistes poden pensar també que, tal com passa amb el colesterol, hi ha nacionalismes bons i nacionalismes dolents, però això és molt més discutible si tenim en compte la divisió i l'atzucac al que ens han conduït el nacionalisme català. En qualsevol cas els nacionalistes catalans no han estat capaços d'articular un discurs que pogués modificar la percepció prevalent sobre el nacionalisme a les instàncies europees i als estats membres. La manera com s'ha conduït el procés ens en ha allunyat de tots ells. Els partits polítics més sensibles al missatge més nacionalista no son pas avui a Europa els més recomanables.

Les independències fan por a Europa. Totes han estat el resultat més o menys llunyà de guerres. El divorci de vellut entre Txèquia i Eslovàquia n'és l'excepció, però és el resultat d'un pacte polític entre dos líders per repartir-se el poder, no desitjat per la població, fet a la seva esquena i previ a la adhesió a la Unió Europea. No és dons una fórmula ni desitjable ni repetible. La última independència, la de Montenegro – si no comptem la de Kosovo que encara no és efectiva - va ser el resultat de l'hàbil explotació de la desintegració del que quedava de la antiga Iugoslàvia i dels errors (i horrors) de Milosevic per part d'un polític més destacat per la seva habilitat que altres virtuts, però no va respondre ni a una demanda popular preexistent ni a una necessitat econòmica.

La acceptació d'un nou estat membre dins de la Unió requereixen l'acord unànime dels estats membres. En el cas de Catalunya, llevat que la independència fos acordada amb l'Estat espanyol, és evident que molts Estats europeus s'hi oposarien i alguns ja ho han advertit clarament. Tampoc hi ha hagut mai cap independència sense padrins poderosos a dins i a fora de la Unió Europea, en especial sense comptar amb el ferm suport dels grans de la UE i dels Estats Units i sense la oposició de cap d'ells.

La Unió Europea està cansada d'ampliacions. Si ara es torna a parlar tímidament de més ampliació cap els Balcans, per a països que ja estan formalment i des de fa anys a la llista d'espera, és sobretot per neutralitzar la influència creixent de Rússia i, cada vegada més de Xina, a la regió i no pas per engrescament amb l'idea mateixa de l'ampliació. Posar Kosovo com a model per la independència de Catalunya és, a part de fer una comparació que no ens afavoreix gens ni mica, no comprendre els mecanisme que s'acaben d'exposar.

Recordo que un diplomàtic americà em va preguntar a Belgrad si la Unió Europea no podria fer un esforç per facilitar l'entrada de Kosovo a la Unió Europea perquè això facilitaria molt la solució del problema. La pregunta denotava el desconeixement propi de la distància, però com que anava ben intencionada em va obligar a elaborar una llarga resposta que val per Catalunya. La ampliació no és únicament una qüestió política sinó també en gran mesura i cada vegada més una qüestió lligada al bon funcionament de la Unió. Per això requereix una anàlisi extensa, objectiva i rigorosa que fa la Comissió Europea del funcionament de cada país candidat i que pot durar anys. Es basa en el que s'anomena els criteris de Copenhagen, perquè van ser decidits en una cimera que va tenir lloc en aquella ciutat i son de tres tipus: polítics, econòmics i administratius. El primer grup inclou el respecte dels principis de democràcia, estat de dret, drets humans i protecció de les minories. Una Catalunya independent hauria de poder demostrar en primer lloc que ha respectat escrupolosament la Constitució Espanyola i el propi

Estatut d'Autonomia en el seu naixement com a Estat independent. El segon criteri és l'existència d'una economia de mercat capaç de fer front a les pressions de la competència dins del mercat interior. Ningú no ho dubtaria de la Catalunya d'avui, però caldria assegurar-se'n si quedés fora de l'euro o de la UE. El tercer criteri és la adopció del cabal comunitari i la capacitat administrativa per aplicar-lo en la pràctica. Catalunya hauria de demostrar que compta amb tota la legislació comunitària— bona part de la qual s'hauria d'adoptar de bon principi en la mesura que avui forma part de la legislació del estat - i amb les institucions necessàries per a implementar-la efectivament. Això últim tampoc es automàtic. Obligaria a crear nombroses institucions que avui no existeixen a nivell català o a establir acords per delegar-ne les responsabilitats a organismes d'Espanya o altres països, amb els costos corresponents en un i altre cas. Però sovint oblidem que res no és gratis en economia. Serà perquè pensem, com deia Francesc Pujols, que arribarà un dia que pel sol fet de ser catalans podrem anar pel mon de franc?.

Per altre banda la Unió Europea te avui prou problemes per resoldre damunt la taula com per pensar que es pot permetre intervenir en el problema català. La Unió Europea només intervindria en cas que la situació arribés a un nivell tal de crisi que desestabilitzés Espanya i amb ella la zona euro o posés en perill la estabilitat de la Unió. Això només pot ser un objectiu raonable per independentistes radicals i insensats o pels anti-sistema, compromesos amb la independència a qualsevol preu i partidaris del com pitjor millor.

La relació entre la independència de Catalunya i la dimensió europea ha estat banalitzada per molts i explicada per uns pocs amb desigual encert i escàs resultat. Un que ho ha fet amb tacte i diplomàcia és el ministre d'exterior i antic parlamentari europeu Garcia Margallo que té l'avantatge d'entendre català i haver pensat en el problema. Recordo un debat seu a 8TV amb el vicepresident Junqueras el setembre de 2015 on vaig tenir la impressió que és difícil debatre des d'interpretacions diferents d'una mateixa realitat. He tornat a veure després al ja ex-ministre en programes televisius davant d'interlocutors independentistes, jugant amb paciència pedagògica el paper d'home moderat del govern central que d'altres no gosaven o no sabien assumir, mentre preferien allixonar amb poca traça i agressivitat. El nou govern del president Sánchez sembla haver encetat una etapa diferent en aquest sentit.

Una persona, nacionalista i assenyada alhora, com ho és Josep Mª Bricall explica la qüestió a les seves memòries: "És forassenyat no aturar-se a pensar en els efectes que podria significar sortir de la Unió Europea o menysvalorar el que suposaria sortir-ne, tot confiant sense cap certesa en una reintegració posterior sense aclarir el temps que hauríem d'esmerçar. Si ens

atenem a la situació actual, la resposta de la Unió a qualsevol intent d'abandonar l'Estat ha sigut – i serà – contundent i negativa. Durant molt de temps ens han intentat amagar aquest fet, o be s'han donat raons infantils, que a ningú podien convèncer, per negar-ho. Pensar que quan es demani l'entrada acabaran per acceptar la petició dels catalans és ignorar el pas del temps i, en cas d'aconseguir posteriorment l'admissió, sembla que s'obliden que això podria cremar una generació, marginant-la del corrent del món actual” Conclou que sacrificar una generació per la claror incerta del final del túnel és una forma de fonamentalisme. Però, podem afegir-hi, és ben conegut, que no hi ha pitjor cec que el qui no vol veure ni pitjor sord que el qui no vol escoltar. O que els deus ceguen als qui volen perdre.

La “internacionalització del *procés*” de la que tant s'ha parlat ha estat un èxit si del que es tractava és de fer mullader i generar soroll mediàtic. Però si l'objectiu era aplegar suports a l'exterior per a la causa cal qualificar-la de fracàs sense paliatius. Ha generat, és cert, un ressò notable a la premsa internacional i a les xarxes, propiciat tant per una gestió sostinguda i eficaç de la comunicació i la logística per part dels promotors de la independència des de la Generalitat i la “societat civil” més propera, com tardana i ignorant de les arrels del problema per part del govern central. S'ha dit i repetit que tractar un problema polític a nivell purament judicial és un error. La gestió policial del 1-0 de 2017 no va resultar en la violació massiva de drets humans o la massacre que ha venut amb èxit la propaganda independentista, però cal reconèixer que va ser tardana i barroera. Aquells fets i els que van seguir, incloses les presons preventives, han suscitat la simpatia d'alguns parlamentaris, acadèmics, i membres de partits polítics forans propers al nacionalisme i de bona part de la societat catalana. Però cal admetre que no han suscitat el suport d'una sola instància de govern ni a la Unió ni als estats membres. Josep Piqué ho ha resumit amb claredat: el govern central va guanyar la batalla diplomàtica (davant dels governs), però la Generalitat va guanyar la batalla de la diplomàcia pública (davant de la opinió). El nou ministre d'afers estrangers, Josep Borrell, s'ha fixat com a objectiu de política exterior corregir aquesta situació. L'escapada d'un grup de diputats electes o d'imputats, traslladant part de l'escenari a Brusel·les, Suïssa, Escòcia o Alemanya ha afegit sal i pebre a la qüestió, complicat el quadre i alimentat encara més els noticiaris tot perjudicant la imatge exterior de Catalunya i d'Espanya. Els nacionalistes radicals creuen que denigrar Espanya afavoreix Catalunya, quan les dues imatges estan lligades en l'imaginari europeu, pel que la deterioració d'una afebleix l'altre.

Una persona catalanista que va tenir el seu pare internat en un camp de concentració un cop acabada la guerra civil em deia indignada que quan sent ara parlar de nous *exiliats* catalans sent que s'ofèn la memòria del seu pare. Pensar que la peripècia alemanya de l'ex-president és, en aquest context, la internacionalització definitiva del *procés* o que introdueix

nous elements essencials és un altre error, perquè res no ha estat jutjat. El desenllaç del cas alemany prova que la cooperació policial europea ha funcionat i que la cooperació judicial funciona també dins dels límits pels que va estar pensada. Ens recorda també que la justícia és independent en els països de la Unió Europea, cosa que aquí s'oblida quan convé, però també ens alerta que no hi ha encara un espai jurídic europeu únic i que caldrà revisar, ampliar i millorar la cooperació judicial existent.

Amb els diferents tractats, i en especial amb el de Lisboa, la Unió ha millorat el seu funcionament i competències. Ha avançat en el sentit d'assumir més sobirania, tot i que tímidament i no tant com voldríem els federalistes. Ha avançat també, però menys com hem vist, en el reconeixement del paper de les regions (incloent les nacions sense Estat) al sí de la Unió. Però no podrà avançar més en cap d'aquestes direccions sense el concurs dels Estats i sense la voluntat i pressió de les regions i des ciutadans. Considerar, per exemple, la Europa de les regions com ja morta, com ho feia el gener de 2018 el Sr. Puigdemont en una conferència a la Universitat de Copenhaguen, equival a renunciar a participar-hi i influir-hi. Pel contrari, en la mesura que es continuï aprofundint la integració europea, incloent el principi de subsidiarietat i que el funcionament de les institucions europees esdevingui més democràtic, es servirà millor l'interès dels ciutadans i entre ells els de Catalunya.

La representació de les regions a Europa hauria d'evolucionar fins arribar a una verdadera governança multi-nivell. És difícil i no cal fer-se grans il·lusions de progrés ràpid. Però crida l'atenció la diferència d'enfoc entre el nou nacionalisme català i el basc. Mentre el primer ha triat la via de la confrontació i la auto-exclusió, el segon aposta per la proposta i el diàleg. El Lehendakari Urkullu va presentar el març de 2018 un document recollint la visió del seu govern sobre Europa com a contribució a la reflexió del Llibre Blanc de Juncker de març de 2017 sobre el futur d'Europa. Proposa una Unió Europea social, federal y basada en la governança multinivell i la subsidiarietat. Semblaria escrit a la Catalunya del segle passat.

La mala comprensió de tots aquests elements ens han dut a la situació actual on el projecte nacional de Catalunya i el projecte europeu, que havien estat sempre complementaris, com dues cares d'una mateixa moneda, han entrat en una via de col·lisió. La declaració formal de vocació europeista continguda en la resolució del Parlament de Catalunya de gener 2013 "Declaració de sobirania i el dret a decidir del poble de Catalunya" no ha evitat aquesta confrontació. La declaració contenia un "compromís en la defensa i promoció dels principis fundacionals de la Unió Europea, particularment els drets fonamentals de la ciutadania, la democràcia, el compromís amb l'estat del benestar, la solidaritat entre els diferents pobles

d'Europa i la aposta pel progrés econòmic, social i cultural". Es constata que se'n ha fet, com a molt, una lectura selectiva que no ha servit per impedir la deriva que hem assenyalat.

El *Financial Times* ha escrit que el Brexit ha fet mal però que el Catexit en faria més. El nostre Catexit és diferent del Brexit perquè aquí, de la manera que s'ha plantejat la independència, Catalunya no sortirà d'Espanya ni per tant de la Unió Europea, mentre que en el cas britànic, tot i no estar tancat, tot apunta cap a la sortida. Tanmateix el Catexit pot ser, no per irrealitzable, menys greu i costós. Es el cost del divorci social, d'una part important de la població i polític, de molts polítics i ciutadans independentistes, respecte del projecte i de l'ideal europeus. Es també el cost econòmic dels dubtes, les incerteses i les decisions ajornades. Els mètodes emprats pel Brexit i el Catexit son semblants: desinformació, veritats a mitges, populisme i explotació política d'Europa per a interessos partidistes. En un article del mateix *Financial Times* es definia el Brexit com "*A discussion by the unprepared to bring the unspecified for the benefit of the uninformed*" (traducció lliure: una discussió improvisada per aconseguir no se sap gaire què en benefici dels mal informats). No hi veuen paral·lismes?

Ens hem auto-exclòs del debat europeu. Embadalits en els nostre problemes i somnis, hem oblidat els d'Europa i renunciat a participar en la seva construcció futura en el moment en que aquesta és més necessària i presenta més reptes que mai. Pensem en els desafiaments de la reforma de la unió econòmica i monetària per fer-la resistent a les crisis i facilitar el creixement, en el manteniment de l'estat del benestar, en la solució a la crisi dels refugiats, el problema del terrorisme i la seguretat, el canvi climàtic i la sostenibilitat, la presència exterior i la defensa d'Europa per a fer sentir la nostra veu i protegir-nos en un mon inestable, la protecció dels nostres mercats davant les envidioses proteccionistes del president Trump o la defensa del nostres valors davant del ressorgir d'imperis il·liberals com Rússia, Xina o Turquia. Aquests son alguns dels problemes que ens han de preocupar realment i que demanen solucions.

Aquí venen a la memòria unes reflexions d'Amadeu Hurtado sobre el període 1931-36 al nostre país, escrites des del seu exili a França a les darreries de la segona guerra mundial ("*Quaranta anys d'advocat. Història de meu temps*"), que tenen plena vigència avui. Confrontat amb la problemàtica que es vivia a Europa, Hurtado escriu: "Davant del volum immensurable dels problemes de tot ordre que s'entreveuen (a Europa), enmig de boires tan espesses, els d'aquell període (a Catalunya) que ens semblava tant ple de transcendència històrica, s'encongeixen com un accident banal d'una obscura vida provinciana.

No podem donar sempre la culpa als altres. Europa no ha canviat la seva actitud respecte de Catalunya. Som nosaltres que ens hem allunyat de la Unió Europea a mesura que

el projecte nacional ha esdevingut un projecte radical, inflat i disposat a desconèixer les realitats d'Europa o a interpretar-les a la seva manera. Els errors i omissions comesos des del govern espanyol son greus , però no ens excusen.

Abans he citat una coneguda sentència de Francesc Pujols. N'hi ha una altre d'ell menys coneguda que diu: "ser català és un motiu tan gran d'orgull que jo, que soc modest, prefereixo ser estranger". No caldria que reconeguéssim ara amb igual modèstia que en qualsevol cas no podem renunciar a ser europeus?. No crec en les identitats excloents però entre un catalanisme inflat i un europeisme modest em quedo decididament amb el segon.

Catalunya no te sentit fora de la Unió Europea ni hi te lloc sense el concurs d'Espanya. El periodista Lluís Foix ho ha resumit sovint així: "res contra Espanya, res sense Europa". Només Barcelona i Madrid poden donar solucions al problema de la seva relació mitjançant el diàleg. Però per parlar hi ha dos requisits .El primer es que hi hagi interlocutors disposats a fer-ho. El segon que comparteixin una mateixa interpretació de la realitat. De moment no estem en aquesta tessitura.

Deia Albert Einstein que no es poden resoldre els problemes des de la mateixa consciència que els ha creat. Una renovada perspectiva europea hauria de poder oferir a uns i altres les bases d'una visió compartida. És en això on Europa pot ajudar-nos a posar les llums llargues i mirar endavant. Mirant cap a Europa és com podem començar a trobar les solucions als nostres propis problemes, no demanant a Europa que ens els resolgui. Però de la mateixa manera que les actituds es forgen lentament tampoc no es canvien d'avui per demà. Caldrà paciència, constància i una labor pedagògica sostinguda, adreçada a la ciutadania i en especial als mes joves que son els que a la llarga decidiran la partida. Caldrà repassar i explicar els valors de la Unió Europea, involucrar la ciutadania per fer sentir aquella com a pròpia i aplegar idees i voluntats per a canviar-la.

A França han començat unes consultes ciutadanes per a fer-ho. Cal esperar i demanar que vagin més enllà d'un exercici de marketing i comunicació. És el moment de començar aquí un exercici similar que escolti als ciutadans, tot posant la mirada a les properes eleccions al parlament europeu del 26 de maig de 2019 a fi que la seva coincidència amb les municipals sigui un motiu de mobilització i no de confusió. Cal exigir-ho als polítics – a tots per igual - i és també una feina de la societat en general. El fet que, després de la moció de censura, tingui Espanya un govern Europeista, tal vegada el que més des de les primeres èpoques de Felipe González, obre una finestra d'oportunitat

La Unió Europea és l'únic projecte col·lectiu existent – tot i que inacabat i molt millorable – que pot permetre assegurar a Europa un futur al món. L'alternativa com repeteix sovint Javier Solana és la irrellevància. Europa és també el camí on Catalunya i Espanya poden retrobar un projecte de futur compartit. No és anecdòtic que el lema de la Unió Europea sigui “units en la diversitat”.

Ens cal fer el camí de retorn a Europa, deixar d'utilitzar-la per concentrar-nos en la tasca de reformar-la i acabar de construir-la. Només amb aquest esperit podrem retrobar la senda perduda i continuar endavant, amb fermesa i determinació, el llarg camí que ens espera.

Retorn cap el futur.

Barcelona, agost de 2018